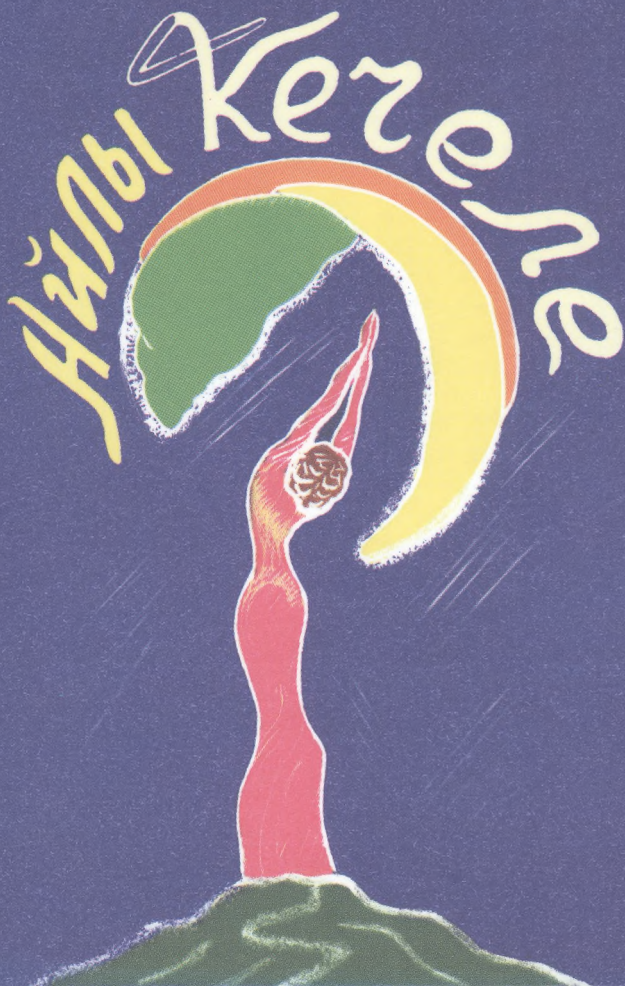

Акъбайланы
Азрет

*Къарачай-Черкес
республика
китаб
басма*

Акъбайланы Азрет

АЙЛЫ КЕЧЕЛЕ

*Назмула
Джырла
Поэмала
Балладала*

ЧЕРКЕССК

2008

Художник *Акбаев Ы. И.* джарашдыргъанды

Новая книга Народного поэта Карачаево-Черкесии А. Акбасва «Лунные ночи» — замечательный поэтический сборник, куда вошли стихи, песни, поэмы, наполненные любовью к родному краю, к своему родному народу.

Поэзия А. Акбаева — философские размышления о жизни, тонкая, светлая лирика, утверждение добра, дружбы между народами, воспевание непреходящих человеческих ценностей.

А $\frac{4702280200-11}{9П1(03)-2007}$ і і — 2008

ISBN 978-5-7289-0245-4

© А. Акбаев, 2008
Къарачай-Черкес
© республика кърал
китаб басма, 2008

Поэтни юсюнден сёз

Къарачайлы Акъбайланы Азрет поэзия джашауну тутуругъу, нюзюрю, джарыкъ тангы болгъанланы бириди. Жанланы учундуруб, джюреклени къанатландырыб, кесине бургъан, аз тюбеген, адамланы сукъландыргъан керти фахмуду.

Ол туугъан мийик тау эл Огъары Теберди аны поэзиясыны кёзлеу сууу бла сабийлигини бешигиди. Акъбай улу Азретни Ата джуртха сиймеклигини сёзлери да алайдан башланадыла. Элни арасы бла толкъунлары къайнаб, боркъулдай, Теберди суу саркъады. Джылы кюнню алтын таякъларыны тюбюнде кириш къаялада наратла ёседиле, чучхурла шуулдайдыла, джайлыкълада гокка хансла чайкъаладыла, кём-кёк кёлле, джашил къатапача, чегетле, кёзюнгю къууандырыб, кеслерине чакъырадыла. Джылны къайсы чагъында да сейирдиле, аламатдыла Домбайны, Тебердини, Архызны мийик таулары.

Къыйын болгъанды таулу поэт Акъбайланы Азретни джазыуу. Анга эки джыл болгъан заманда атасы бла анасыны юч къарнашы, Ата джуртну азатлыгъын сакълай, урушлада джан бергендиле.

Шимал Кавказны бир къауум башха халкъларыча, терслениб, 1943-чю джылны къачында къарачай халкъ Орта Азия бла Къазахстаннга кёчюрюлгенди.

Киши джерде, эркишиликке юрене, алай ёсгенди поэт боллукъ джашчыкъ. Анда Азрет Тебердини сейирлик табигъатын, Домбайны акъ тёппели кириш къаялы ёхтем тауларын, чучхурларын, чегетлерин, джайлыкъларын, кёллерин тюшонде кёрюучен эди... Ала бла анасы Санджени бешик джырлары, поэтни джюрегин джылы джарыкъдан толтуруб, Ата джуртха, джашаугъа, кёб тюрлю миллетлени адамларына аны сиймеклигин керелейдиле.

Къарачай халкъны ата-бабаларыны джерине къайтарыргъа деген къууанч хапар Акъбайланы Азретни джюрегин насыбдан толтурады. Ол кёзюуде джазыб башлайды джашчыкъ биринчи назму тизгинлерин. Заманны джюрек тебиуюн сезиб, дунияны кёрюб, джашауну сынаб, адамланы къууанчларына къууаныб, бушууларына джарсыб, табигъатны ариулугъуна сейирсиниб, суймеклик сезимден джюреги джылыныб, алай джазады поэт кесини чыгъармаларын. Аны ючюн ала терен магъаналыдыла.

Поэтни назмулары аны терен сагъышларыны, джашаугъа джити кёз бла къарагъаныны, адамлагъа, табигъатха суймеклигини кёгетлеридиле.

Теберди ёзенни джырлай тургъан къаяларыны этегинде туугъан Акъбайланы Азрет урунууну суйген халкъыны джетишимлерине къууанады. Ол кесини «Кёзлеу», «Россия бла сёлешеме», «Ашхылыкъны джарыгъы», «Шохлукъну къол аязында», «Джюрекни джылыуу», «Къанатлы танг», «Кёздеде джылы джарыкъ джанса» эмда башха китабларында туугъан джерини, сабийлигини джарыкъ бетлерини юслеринден хапар айтыб, тегерекге суйген кёзле бла къарайды.

Акъбайланы Азретни чыгъармаларында афоризм-леге ушашыракъ, терен ойлашдырыу, сёзю таб хайырландырыу тыйыншлы орун аладыла. Поэт окъуучуларына ышаныб, халал джюрекни ачыб, ич сёзю айтады.

Мен Акъбайланы Азретни сейирлик джуртуна – Домбайгъа, Тебердиге, Архызгъа талай кере барыб, аны бла бирге джердешлери бла тюбешгенме. Азретни джердешлери аны иги биледиле, суйген да этедиле. Ол аны халкъыны керти назмучусу болгъанына толу шагъатлыкъ этеди.

Мен къалам къарнашыма, Акъбайланы Азретге, таза джюрекден джангы чыгъармачылыкъ джетишимле теджейме.

Акъбайланы Азретге

*Бизни юйге келгенед, келин болуб,
Сени ананг, огъурлулукъ таныта.
Ашхылыкъдан, таулу намысдан толуб,
Чырайы бла тегерекни джарыта.*

*Сен туугъанлай, атанг, кетиб урушха,
Джуртун сакълай джан бергенди узакъда.
Сен джазыугъа этмегенсе гурушха,
Джашасанг да кечгюнчюлюк тузакъда.*

*Къайтыб келиб, ташын джалаб джеринги,
Сууун ичиб, джылагъанса, ынгырдаб.
Таныгъанса Шам Теберди элинги,
Минги Тау да салам бергенд, къымылдаб.*

*Ананг, джетиб, кёрюр-кёрмез тауланы,
Ёлюб кетди, сюргюнде ауруу табыб.
Саулукълары къайдан болсун сауланы,
Онтёрт джылны кёрмедик биз танг атыб.*

*Болмай сеннге болушлукъ, ёксюз къалыб,
Тюзлюк джолну тургъанса сен баргъанлай.
Адамладан ашхы дерслени алыб,
Халал ишлеб, тюзююн джашагъанлай.*

Аны ючюн тюзетгенд Аллах сени,
Ёрлей-ёрлей, чыкъгъанса мийик таугъа.
Анангыча, сюесе туугъан джерни,
Кърал бергенд сенге кёб сыйлы саугъа.

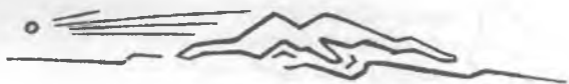
Алгъышлайма сени туугъан кюнюнде,
Джюзден аслам болсун джашар джылларынг!
Фахму уя салгъанды джюрегингде,
Сау дуниягъа айтылсынла джырларынг!

2006

ХУБИЙЛАНЫ Назир,
Къарачай-Черкесияны
халкъ поэти

Назмула
бла
джырла

Тау Къарачайым

Джыр

Къарачай десем, кёрюнедиле:
Киришли таула, джурлу ауушла,
Кавказ таулада джашаб келгенле,
Ата-бабала — ёхтем аланла.

Аланла джуртум, тау Къарачайым!
Барды тарихинг, энчи джазыуунг.
Шохла къууана, джауунг зарлана,
Джарыкъ, мыдах да болгъанд джашауунг.

Къайтарчы мени узакъ ёмюрге,
Алан бешикде белляу айтырча.
Аз-кёб болса да, къайтар ол кюннге,
Таулу джюрекден кетмей турурча.

Къолумдан келсе, сылаб ётерем
Хар бир терегин, мермер ташларын.
Кёзлерим кёрмей, тилсиз болсам да,
Джюрегим таныр къарачай тауларын.

Джанымдан суйген тау Къарачайым,
Барды джигитлик, болум, эс сенде.
Бу дуняда сен джангыз тюлсе,
Малкъар къарнашынг джашайд джюрекде.

Къарачай, десем, кёрюнедиле:
Джашау джолумда сагъышлы таула,
Эл ныгъышлада лахор этелле,
Кюмюш сакъаллы огъурлу къартла.

Къарачай, десем, эшитиледиле,
Къая ыранлада шоркъа тауушла.
Анга тынгылай кьой кютедиле,
Къара джамчылы сюрюучю джашла.

Къолуна алыб боза аякъны,
Къарт таулу тойда алгъыш этеди.
Анга тынгылай, тау Къарачайым,
Кёлюбюз бизни кёкге джетеди.

Къайдан да кёрдюм джолумда сени?

1

Ахыргъы чапыракъ тюшед терекден,
Ахыргъы турна учады кёлден.
Къарайма джолгъа, кёзлерим талмай,
Кетгененг ол кюн, бир сёз айталмай.

Къайдан да кёрдюм джолумда сени,
Къарамынг тартад, кёймайды мени...
Кёзле кёзлеге джарыкъ тегелле,
Джюрегим-эсим санга элтелле.

Тансыкъ болгъанма, чыдаялмайма,
Арабыз тенгиз — атлаялмайма.
Унутма, мени бек суйгеними,
Суймеклик, насыб тёкген джерими.

Джазыу тюбетмей, къатылыкъ этди,
Шайтан джелчикча, бурула кетди.
Энди турабыз тарала, кюйюб,
Бир-бирибизни алгъынча суйюб...

Аллах буюрса, энтда тюбербиз,
Суймеклик, насыб къууанч кёрюрбюз.
Джазгъы сезимле ёмюрден бери
Нюрге бёлейле суйген джюрекни.

Къыш да кетеди, сыннганды сууукъ,
 Таркъайды тенгиз, арабыз джууукъ.
 Сакълайла бизни булбуллу тангла,
 Суюгенле суююб барыучу тала.

Тауланы джазы къучагъын джаяд,
 Суюмеклик ауаз чакъырад, къоймайд.
 Чыгъама джолгъа, чыдамым къалмай,
 Сенсиз джашаргъа къарамынг къоймай.

Джазгъы чапыракъ чагъад терекде,
 Биягъы турна ойнайды кёлде.
 Кёзюм къыймайды барыб юзерге,
 Санга ушатыб, гокканы джерде.

Сакъла, тилейме, ашхам джулдузум,
 Джанымы джаны, ариу булбулум.
 Чыгъама джолгъа, чыдамым къалмай,
 Къалгъанма ол кюн бир сёз айталмай.

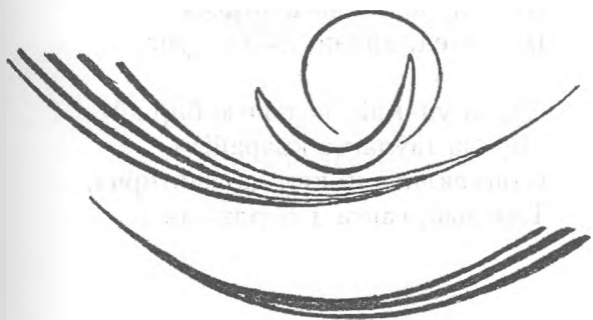
Тартына, ышара, нюрюнг тёгюле,
 Кимден да сейир, назик кёрюне,
 Дуниянг дуняма ариу келише,
 Шукур, тюбедик джазны кюнюнде.

Аллах болушду – джазыу тюбетди,
 Эки умутну, къошуб, бир этди.

Биягъы турна ойнайды кёлде,
Джазгъы чапыракъ джашнайды терекде...

Къайдан да кёрдюм джолумда сени?
Насыб тюбетген болурму мени?
Энди турабыз ышара, кюле,
Бир-бирибизни суйгенден суюе...

Къарачай ш. – Москва ш.

Айлы кечеле

Айлы кечеле джырла эшелле,
Булбулла джырлай ташада,
Сюйген джюрекле, толуб тилекле,
Хапар айталла таулада.

Узат къолунгу, джарыт джолуму,
Джюрек эшигин ачайыкъ.
Кёкде – джулдузум, джерде – булбулум,
Ашхы умутла чачайыкъ.

Ай да ышара, сен да къызара,
Джюрек джюрекеге илешед.
Шахарны башындан къайын терекчик
Насыбны бизге юлешед.

Ай да тегеди туугъан джериме
Джулдузлу кёкден джарыгъын.

Бу ариу кече санга айтама:
Биргемед, ийнан, джазыуунг...

Айдан уялмай, кёлюнсю бир айт,
Мен да таулагъа къарайым.
Сюймеклигим ким да эшитирча,
Таралыб, санга джырлайым...

Аймөлек

Минги Таулу джуртума
Ай жарыгъын төгеди.
Джюрегими къанаты —
Аймөлегим келеди.

Көксюл тангны жарыгъы,
Суу сураты джерими,
Къутас чачын джел тарай,
Аймөлегим келеди.

Тауларымы көгюнден
Джулдуз юзюб алайым.
Көк толкъунлу къолунгу
Аязыма салайым...

Сюймекликни жарыгъы —
Аймөлекни сезими.
Дуниямы тынгысыз
Этгендиле кезлери...

Джулдуз джокълайд кечени,
Тюнюм, тюшюм а — сени...
Турна суйгенча джазны,
Суйгенме Аймөлекни.

Акъ къанаты тангымы —
Къарачай къыз, Аймөлек...
Джашаууму жарыгъы —
Толкъун къанат, Аймөлек...

Көргенмисе аллай кёзле?

Д ж ы р

Көргенмисе аллай кёзле:
Ала кёзле, къара кёзле?
Къарасала кирпикледен,
Джюрегинге нюр себелле...

Көргенмисе аллай кёзле:
Кём-кёк кёзле, назик кёзле?
Чакъыралла кеслерине
Сюймекликден толгъан кёзле...

Көргенмисе аллай кёзле:
Огъурлула, джарыкъ кёзле?
Къыйынлыкъда, зауукълукъда
Арымайын кюч бергенле.

Көргенмисе аллай кёзле:
Къууанч, насыб юлешгенле,
Махтау тартмай кеслерине,
Ала бизге сый берелле...

Джазгъы сахарым — Теберди

Кёк ёзенде орналгъан,
Джюреклеге джол салгъан,
Сен сейирсе, турна кёзлю
Тебердим.

Джулдузлагъа эришген,
Гокка хансха келишген,
Джазыуумса, суюмеклигим —
Тебердим.

Къонакъ суюген адамла
Джашайдыла таулада,
Туристлеге къулач керген
Тебердим,
Тийреледе, орамда
Тартадыла орайда,
Кёк сахарым, муратымса —
Тебердим.

Ауушларынг джылтырай,
Тёпелени джел сылай,
Гокка хансча, къууатлыса,
сахарым.

Сени къараб бир кёрген,
Ёмюрлюкге илешген,
Муратымса, суюмеклигим —
сахарым.

Акъ тауланы кюзгюсю,
Ариулукъну иеси,
Тейри кылыч, кёк толкунлу
Тебердим.

Джырлайдыла кбаяла,
Кийиклеринг джайыла,
Джангкылычым, кюнлю шахар —
Тебердим.

Дуниягъа айтылгъан,
Таурухдача орналгъан,
Танг джулдузу, джазгъы шахар —
Тебердим.

Сабийлигим, джашлыгъым,
Рахатлыды къартлыгъым,
Муратымса, джазыуумса —
Тебердим.

Танг ашхы болсун, Малкъарым!

Танг шошлукъгъа бёлениб,
Туралла Малкъар таула
Башлары кёкге джете,
Шум болгъанла наратла.

Бу хурметге къарай,
Кёлюме кёб зат келеди.
Джюрегим а шыбырдай:
Танг ашхы болсун, Малкъар! —
дейди.

Къая эрнинде джугъутур
Кёк төрюне суйюнед.
Тау Малкъарны Къарачай
Къарнашынча бек сюед.

О, Малкъарым, Малкъарым!
Къууанчлы джаша, джаным.
Халкъынга насыб төге,
Огъурлу атсын хар тангынг!

Келинни тепсеую

Д ж ы р

Къыз чыгъа эсе, келин келеди,
Эки юйде да къууанч болады.
Алгъыш айта, орайда тарта,
Къарачайда той алай барады.

Арагъа чыгъыб, сыйлы акъсакъал
Къууанч тепсеую аллын башлайды.
Анга сый бере, хурметли келин,
Суююмлю къараб, эслеб атлайды.

Къартны, джашны да кёлю джарыкъды,
Къууанч келгенди саулай элге.
Нюрюн тёге, огъурлу келсин,
Харс уругъуз, тенгле, келиннге!

Джазыу тенглеге алгъыш этейик:
Сабий кюлкюден толсун юйюгюз.
Джер да джашнай, насыбха атлай,
Зауукълу ётсун кюнде кюнюгюз.

Адеб-намысны сакълай билсегиз,
Ашхы муратла, келин, толурла.
Къайынны суйсенг, тийрени билсенг,
Сенлей насыблы кёбле болурла...

Къалай сейирди, ариуду джуртум,
Суюгенлеге къанат болады.
Алгъыш айта, орайда тарта,
Къарачайда той алай барады.

**Джюрек таралад, джюрек
джылайды**

Джыр

Джюрек таралад,
Джюрек джылайды.
Эки джарылыб
Ол нек кьалмайды?

Джерми тебренед?
Кёкмю кюкюрейд?
Огъай, суймеклик
Эки бёлюнед...

Алам къаралад,
Джаным таралад,
Джауум да джауад,
Тенгиз чайкъалад.
Джерми тебренед?
Кёкмю кюкюрейд?
Огъай, суймеклик
Эки бёлюнед.

Къайры кетейим,
Кетиб да не этейим,
Джюрегим эрийд,
Айт, не этейим?
Джерми тебренед?
Кёкмю кюкюрейд?
Огъай, суймеклик
Эки бёлюнед.

Менден кеталмай,
Сеннге джеталмай,
Айтырын айтыб,
Этерин этмей.
Джерми тебренед?
Кёкмю кюкюрейд?
Огъай, суймеклик
Эки бёлюнед...

Сюймеклик вальс

Джыр

Огъурлу кюнле,
Ийнакълай сени,
Тохтаусуз барадыла.
Джазгъы жангурла
Сюймеклик джыргъа
Дауурбаз къагъадыла...

Ариу ингирле,
Ашыгъыш бизге
Келиб, кетедиле.
Ашхы умутла
Таулу джуртумдан
Узакъ элтедиле.

Къарылгъашчыгъым,
Къайдаса мени?
Кёрюрге излеб
Джарыкъ бетинги,
Джашил талада
Сакълайма сени...

Теберди сууну
Кёк джагъалары
Джарыкъ селешедиле.
Субай боюнлу
Акъ маралла да
Былайда тюбешедиле.

Сеннге джюрекден
Таралгъанымы
Толкъунла эслейдиле.
Сен къатымда болмасанг,
Мыдахланыб,
Ташланы терк силдейдиле.

Къалын кирпичле
Джарыкъ эртденде
Къалтырайдыла.
Эшмелеринг
Кюнню тубюнде
Назик джылтырайдыла.

Сени джаратхан
Чомарт джашаугъа
Бюсюреу джырны
Джырлайма.
Джаш джюрегиме
Атынгы джазыб,
Тюбешир кюнню
Сакълайма.

Алан джуртум — шам джуртум

Барды аллай сейир джер,
Таурухдача джандет, джай.
Алан джуртум — шам джуртум,
Тау Малкъарым, Къарачай.

Къушлу джеринг, тарихинг
Джюрегиндед Кавказны.

Дуниягъа айтылсын
Ариулугъу халкъымы.

Атылдыла акъ тангла,
Азан къалды кычырмай.
Мыдах болуб нарт таула,
Ёзенледе джан къалмай...

Тансыкъ болуб тургъанбыз,
Аталаны джерине.
Уллу, гитче термиле,
Минги Тауну тёрюне...

О, таулула, джанларым!
Джуртубузну атмайыкъ.
Аталаны джерлерин,
Тилибизни сакълайыкъ.

Биз суйюнюб джашайыкъ,
Джерибизге кёл салыб.
Тилейме, эслеб атлайыкъ,
Халкъыбызгъа джарайыкъ.

Сёлешедиле таула,
Эжиу эте къобанла.
Белляу айта анала,
Ёседиле уланла.

Минги Тауну айрысын
Джасагъанлай толгъан ай,
Къууанчлы джаша, Алан джурт —
Тау Малкъарым-Къарачай!

Алгыш айтсынла къартла,
Биз алагъа тынгылайыкъ.
Къууанч болса, той барад,
Биз тепсейик, джырлайыкъ.

Келин келир, къыз чыгъар,
Биз орайда айтайыкъ,
Тау адетни, намысны
Тёлюлеге сакълайыкъ.

Джукъу кетгенд менден кери...

Не эсе да сагъышлыма,
Джукъу кетгенд менден кери.
Ышараса тюз аллымда,
Таралтма да атла бери.

Ай булутха киргенлей,
Сингди джукъу кёзюме.
Гокка хансча, къалтырай,
Кирдинг татлы тюшюме.

Джюрегим, эсим оноулаша,
Кёб сагъышла къурайла.
Ай кече бла хапарлаша,
Джуддузланы санайма.

Ай жарыкъда эслейме
Сени джая къашларынгы.
Тюнюмдеча, сылайма
Къара толкъун чачларынгы.

Табигъат да уяна,
Танг тауланы къучакълайд.
Кюн таякъла гузаба
Акъ бетинги ийнакълай...

Ой, Ханума, Ханума...

Кюн таякълача, нюрюнг тегюле,
Бир кюн чыкъгъаненг аллыма.
Чырайынг — джулдуз, ауазынг —
булбул,
Бир сеннге илешдим, Ханума.

Ой, Ханума, Ханума, Ханума,
Джан дарман болдунг джаныма.
Татлы сёзлеринг, дугъум кёзлеринг
Къоймайла мени джашаргъа....

Ханума атынг, акъ танг — сыфатынг.
Ышарсанг, сейир болама,
Кёзюме къарай, кесекчик алдай
Турсанг да, суйгенден суюе барама...

Ышар, Ханума, джара джаныма,
Эки джюрекни къошайыкъ.
Суйгенле суйюб джырлай турурча,
Тахир бла Зухрача болайыкъ.

Джашауунда кёрмегенча ариуну...

Акъ бетине кызыл нюрю тегюле,
Таулу кызычыкъ кезлеучюкге джетгенди.
Аны керюб, кеталмайын, джолоучу
Джюрегини илешгенин сезгенди...

Кезчюклери кем-кек суугъа сюзюлюб,
Кызычыкъ джырлай тураед алайда.
Джолоучу да, кыайдагысын унутуб,
Бир кесекни сюелгенди туурада.

Суу ичерге излегенди джолоучу,
Акъ маралча, таулу кызыны кюлундан,
Джашауунда кёрмегенча ариуну,
Аджашады бара турган джолундан...

Бир ёзенде, бир элде ёсгенек...

Бир ёзенде, бир элде
Сабийликден ёсгенбиз.
Джаз башында джанкёозну
Бирге барыб юзгенбиз.

Чырт эсимден кетмейди,
Бир кюн алай айтханынг:
«Отха, суугъа да кирирме
Сени ючюн, ой, джаным...»

Кёгюрчюнле учалла
Кёк кенгине суююне.
Биз, алагъа сукълана,
Атлагъанбыз кёб кере...

Биз барыучу терекчик
Биягъынлай чагъады.
Келирлеми энтда деб,
Ышанганлай турады.

Тёп-тёгерек тынгылайд
Сени юсюнгден джырыма.
Джюрегим а шыбырдайд:
Келчи, джаным, къатыма...

Ала кёзлерим айтырла...

Къачхы джангурчукъ тереземи къагъад.
Ол шыбырдайды атынгы.
Сени тансыкълай, мен ийнакълайма,
Къол аязымда картынгы.

Озса да айла, озса да джылла,
Тюрсюнюнг эсде джашайды.
Мени джазыуум башха болса да,
Сенсиз джашаргъа къоймайды.

Биринчи тюбег кёрген кюнюмден
Джюрегим санга илешди.
Таулу джуртуму ариу хурмети
Насыбны бизге юлешеди.

Мени джюрегим — сени джюрегинг,
Экиси бирча тебелле.
Атынгы айтыб, джырлаб тебресем,
Кёк, джер да ариу кёрюнелле.

Кёзюме къара, бек суюгеними
Ала кёзлерим айтырла...
Кёк джазларымы суюген турнала
Кавказ таулагъа къайтырла.

Сюелеме сагъышлы...

Сюелеме сагъышлы
Терезени аллында.
Джюрегим а шыбырдай:
«Ашыкъ», — дейди джазаргъа.

Къоймайдыла сагъышла,
Чыгъара таугъа, тюзге.
Джетмесинле джарсыула,
Адамла, юйюгюзге.

Къалам тизиб башлайды
Сёзлени акъ къагъытха.
Джерни юсюнден сагъышла
Бередила къанатла.

Кёзле талмай къарайла,
Кёб зат тюшед эсеме...
Мамыр кюнню джарыгъы
Ёмюрге тийсин джериме.

Тауда ариу сахарым
Тюбешиуге чакъырады,
Джангы чыкъгъан толгъан ай
Булутладан къарайды.

Къобан суула — эгечле
Таурухдача тюбейле.
Къатларына келирге
Сюйгенлени излейле.

Ашыкъ, джаным, тюберге
Кёк ёзенни төрюне,
Ай къанатха эрише,
Эшмелеринг кёрюне.

Кенгден къараб таныйма
Ай джарытхан джолунгу.
Ашыгъама сыларгъа
Толкъун къанат къолунгу.

«Сау кьал», — дегененг...

Аскерге теблей, сен берген эдинг
Суратчыгынгы, кьол салыб.

Кьолуму кьыса: «Сакъла...» — дегененг,
Ызынгдан кьалдым таралыб...

Таулу элими кьарты, джашы да
Бир кёб алгышла айтдыла...

Саукьалды айта, узайыб кетдинг,
Кёзлерим джолгъа кьатдыла.

Сюйген джуртунгу узакъ чеклерин,
Тауун, тюзюн да сакълайса.

Ах, иги сагъан бир кёрюр эди, —
Сен сафда кьалай атлайса...

Сен сюел, солдат сакълыкъны тутуб,
Душман аягъы басмасын.

Сюймеклигибиз нёгеринг болуб,
Аджалдан сени сакъласын...

Ариуджаннга

Келчи, Ариуджан, Доммай таулагъа,
Келлик джолунга къарайым.
Ёмюрюм сени кюсеб тургъанча,
Мен сени алай сакълайым.

Сени чырайынг — джуддузну ызы,
Кюн таякъла — джаякъларынг.
Арабыз — тенгиз, кенгде болсанг да,
Сакълайла Доммай тауларынг.

Атынг да Ариу, кесинг да ариу,
Къатынга къалай келейим?
Джанымча сие, джюрегим кюе,
Муратха къачан джетейим?

Къалай унутхун, Ариуджан, сени,
Ауазынг Тюркден келеди.
Ашыкъ, Ариуджан, Доммай таулагъа,
Джюрек таралад, ёледи.

Наратла джурту, кёк къанатлыла —
Къарачай таула сакълайла.
Айлы кечеле, булбуллу тангла
Келлик джолунгу джасайла...

Сенден ариу бармыд, Кавказым?

Сенден ариу, джюрекге асыу
Бармыды джер, джаным, Кавказым?
Тюркге, Арабха кетген таулула
Термиле джашагъан Кавказым.

Ата-бабаларымы тыбыры,
Тауланы уясы, Кавказым!
Джугъутурлу таулу джерлеринг,
Бешик джырымса, шам Къарачайым!

Акъ къышларынг, сагъышлача тууа,
Бютюн хурметли, ёхтемсе, Къарачайым!
Джырлай къаяла, джашнай талала,
Чакъырады кесине Доммайым.

Кюмюш секиртмеле, киришли таула,
Аланла суйген чалбаш Кавказым.
Къая ранлада буула ёкюре,
Къалай ариуса, шам Къарачайым!

Сенден ариу, джюрегиме асыу
Джокъду бу дуняда, Кавказым.
Къарчаны джери, эрке уланынг,
Сени бла насыблыд Къарачайым!

Къарасам, къарамайса...

Къарасам, къарамайса,
Тюбесек, тынгыламайса,
Джыласам, сан этмейсе,
Къатымдан а кетмейсе...

Мен сенден кетейим,
Кетиб да не этейим?
Болмаса, туракълайым,
Кёлюмю уа айтмайым...

Ким биледи, билмейин,
Джюрегинг бла суймейин,
Келтиргененг юйюнге
Суймеген бир кюнюнде.

Къарайма, кёрмей кёкню,
Атлайма, басмай джерни.
Джаулугъум къолумдады,
Джангызлыкъ джолумдады.

Къаласа сен джюрекде,
Мен тилеген тилекде.
Мен кесиме къайтайым,
Кишиге джукъ да айтмайым...

Кел, атынга Айгюль атайым...

Фатимагъа

Тауларымы хурметлиди
Къайсы да джери.
Джюрегиме джол салгъанды
Джөгетей эли.
Мен кѣлюме, джашауума
Алгъанма сени,
Сюймеклигим, джазыуумса,
Гюлюмсе мени.
Джерни джети къатын аулаб,
Сеннге къайтайым,
Кѣлюмдеги къууанчымы
Джырда айтайым.
Айгъа къараб, нюр джюзюнгден
Сурат салайым,
Кел, ариуум, сени атынга –
Айгюль атайым?
Ашыкъмадыңг, ашыкъмадым
Ётдюле джылла,
Сакъладыла экибизни
Кѣб тюрлю джолла.
Джюрекледде джашнайдыла
Назик умутла,
Сюймекликни къууанчына
Къарайла таула!
Кѣкден джудуз алыб
Сеннге берелмесем да,

Алтын къала ишлеб
Сеннге теджемесем да,
Ийнан, джаным: ёмюрлюкге
Джагъынг болурма,
Таза хауанг, татлы тюшюнг,
Джанынг болурма.
Джерни джети къатын аулаб,
Сеннге къайтайым,
Кёлюмдеги къууанчымы
Джырда айтайым.
Айгъа къараб, нюр джюзюнгден
Сурат салайым,
Кел, ариуум, сени атынга
Айгюль атайым?

Элтеди бизни биягъы джолчукъ...

Элтеди бизни биягъы джолчукъ
Гоккалы тюзге ёзенде.
Къанатын кере, хурметли джашнай,
Ашхы умутла джюрекде.

Айтчы, ариуум, ичги сёзюнгю,
Джазыуунг болуб къалайым.
Кёкню джюзюне кюн таякъладан
«Сюеме сени», — деб джазайым.

Биягъы джолчукъ элтеди бизни,
Ашхам джулдузгъа къарайыкъ,
Туугъан джер джашнай, насыбха атлай,
Джашау нёгерле болайыкъ.

Сюймеклик джолу чакъырад бизни,
Тюбешиу насыб юлешед.
Сюйген джюрекле хапарлашсала,
Дуния бир сейир кёрюнед...

Кавказ тауланы джулдузу

Джарыкъ тангымы булбулу,
Ариу нюрюсе сен,
Кавказ тауланы джулдузу,
Къайсы джерденсе сен?

Ариу къыз, сени кѳргенни
Къыйылады саны.
Бурундан келген адетди
Сайлагъан ариуну.

Келмейди кеси аллына
Сюймеклик бизге да,
Келчи, келчи огъур танг бла,
Сюймеклик, кимге да.

Джашлыкъ чакъырады алгъа,
Узакъгъа экибизни,
Джюрекдегин айталмайма,
Тилейме, айт кѳлюнгю...

Джарыкъ тангымы, кѳгюмю
Ариу нюрюсе сен,
Кавказ тауланы джулдузу,
Къайсы джерденсе сен?..

Тау этегинде — гокка хансчыгъым...

Джеримден келбет, джуртумдан хурмет,
Кюнден нюр алгъан сахарым.
Таула кьойнунда, суула бойнунда
Сен юч ёзенни джалгъадынг.
Кёкле тюбюнде кьанатла джайыб,
Къушча, орналгъан сахарым.

Кёксюл джангурла дауурбаз кьагъа,
Орамларынгы джел сылай,
Бу ариу кьачны сейир кьучагъы
Кюн таякъла да ийнакълай,
Таула тёрюнде, суула бойнунда,
Джарыкъ джулдузча, джылтырай.

Сенде ёсеме, сенде табама
Окъууда, иште насыбны.
Узакъгъа кетсем, тансыкъ болама,
Сен джылытаса джанымы.
Сени бир кёрген, кюню сахарым,
Сюйюб айтады атынгы.

Тау этегинде — гокка хансчыгъым,
Сюймеклигимча, тазаса...
Булбуллу тангла, кёгде турнала, —
Джаш тёлю суйген сахарса.
Татлы тюшюмча, суйген джазымча,
Джаш джюрегимде кьаласа.

Мийик джулдузла кёгюнгю джасай,
Алтын уялы шахарым.
Кетмез джашлыгъым – сенсе насыбым,
Огъурлу, джылы шахарым.
Кёк сууларынга, джашнагъанынга,
Чакъыр кесинге, шахарым...

Ханны къызымыса...

Ханны къызымыса,
Айны къызымыса,
Билмейме, билмейме...
Сени сайлагъанма,
Сени джаратханма,
Кёрмейсе, кёрмейсе.

Кюнню къызымыса,
Джазны къызымыса,
Билмейме, билмейме.
Къызланы ичинден
Айырыб суйгенме
Ёмюрге, ёмюрге...

Суйдюм къарамынгы,
Сейир дуниянгы
Джаратдым, джаратдым.
Кёлюме джазгъанма,
Джюрекге алгъанма,
Сакълайым, сакълайым...

Кёклени төрюнде,
Джерлени юсюнде
Изледим, изледим...
Мен сенден ариуну
Мен сенден ариуну
Кёрмедим, кёрмедим.

Сюймекликни джолу бла...

Сюймекликни сейир джолу
Алыб келди мени сеннге.
Ёмюрлюкге излегенни
Джолукъдурду джазыу меннге.

Кел, чыгъайыкъ акъ тангнга
Сюймекликни джолу бла.
Кел, къарайыкъ джулдузлагъа
Сюймекликни кёзю бла.

Кёк таланы акъ танглары
Бир ариу, сейир аталла.
Чырайынгдан сурат салыб,
Кеслерине тартадыла.

Чууакъ кёкню тазалыгъын
Сюймеклик алыб келед.
Тауларымы огъурун
Экибизге тенг юлешед...

Кёк ашхамны төрюнде
Кёкню джасайла таула.
Джулдуз джулдузгъа ышара,
Шыбырдайла наратла.

Ах, алай эсе...

Къобанны болад
Эки джагъасы, —
Къошулуб къалмай туралла.
Джюреклерибиз
Алагъа ушай,
Узакъда, кенгде къалалла.

Ах, алай эсе,
Ёзенде баргъан
Къобаннга барыб къарайыкъ.
Сюйгенле суйюб
Къараб туруучу
Ол эки джагъа болайыкъ.

Толкъунну ызы —
Сюймеклик ызы —
Къобаннга оюу салады.
Бизни джолубуз,
Кёк джагъалача,
Къошулмай, къайры барады?

Ах, алай эсе,
Биз не этейик?
Муратха къалай джетейик?
Эки джазыуну
Эки джагъада
Таулада бирге этейик...

Атынгы айтыб кычырдым...

Кече тюшюмде алай кӱргенме,
Мен болуб булут, сен а — ай.
Кӱкле джюзюнде барыб тургъанем
Ызынгдан сени, джеталмай.

Бир атлы джетиб, джамчысын джайыб,
Алыб кетерге излейди.
Айны джарыгъын эслеген аты
Орнундан бир да тебмейди.

Джюрек суюгенин ат да сезеди,
Атынгы айтыб кычырдым...
Джюрекден джюрекге джол барды,
Сен алай чыдаб нек турдунг? дейле,

Керек кюнюнгде, кече тюшледе,
Къайда болсам да джетерме.
Ийнан, ариуум, джан дарман болуб,
Къол азынга тюшерме...

Тилейме сенден

Сюймеклик эртденнге
Тюшюрген сен болдунг.
Сюймеклик тенгизде
Джюздюрген сен болдунг.

Экибиз тюбешсек,
Чагъалла гюлле.
Айырылсакъ, джел къагъыб,
Чапыракъла тюшерле.

Кюн къалсакъ, тюбешмей,
Ай кибик кёрюнюр.
Ай къалсакъ, тюбешмей,
Джыл кибик кёрюнюр.

Таулагъа къарасакъ,
Экибиз бир кёзден.
Джашлыкъ да джырлайды,
Насыблы джюрекден.

Джашауда мен сенден
Бар затны тилейме:
Джюрекни тап-таза
Боллугъун излейме...

**О, суймеклик,
суймеклик!..**

О, суймеклик, суймеклик!
Къалай татлыды джанынг!
Сенсиз джашау, айт, неди?
Ариулукъду — тюз атынг.

О, суймеклик, суймеклик!
Айча, джарый келесе,
Дуниямы джарыта,
Сейир насыб бересе.

Кюн тийгенча тиесе,
Джаратыла джюрекде.
Сейир насыб тегесе,
Айтыласа тилекде.

Ёмюрлени термилиб,
Адам сени кюсейди.
Джазны джазы — суймеклик,
Сенсиз джашау, айт, неди?

О, суймеклик, суймеклик!
Айча джарый келесе.
Дуниямы джарыта,
Сейир насыб тегесе.

Учуб келелле турнала...

Хурметли джазгъа суююне,
Учуб келелле турнала.
Ёхтем, ариу тауларыма
Джол саладыла ала.

Ауушла башы кёкледен
Оюу салалла турнала.
Ёхтем, ариу тауларыма
Салам айталла ала.

Быллай хурметни таулагъа
Алыб келелле турнала!
Малла отлайла талада, —
Бу сейирликге бир къара!

Учмасынла кёгюбюзде
Уу келтирген къанатлыла.
Алан таулагъа суююне,
Учуб келелле турнала.

Хурметли джазгъа суююне,
Учуб келелле турнала.
Ёхтем ариу тауларыма
Къанат керелле ала.

Ой, джаным, балий, балий терекчик!

Уллу Къобанны ары джанында
Ариу юйюнгю кёреме.
Къатынга ёсген балий терекчик
Андан да сейир кёрюне...

Ой, балий, балий терекчик!
Тюшюб къалгъаем къатынга.
Ичги сёзюмю айта турурем,
Джарасанг мени джаныма.

Бу дуняда тюзлюк бар эсе,
Сюйген суйгеннге тубесин.
Сюймеклик сокъур болмагъан эсе,
Эки джюрекни бир этсин...

Ой, нюрюн тёге, тийиб келеди,
Ары джаныма сейир кюн.
Джюрегим кюе, эриб къалады,
Джазыу тубетирми бир кюн?

Ой, мени, джаным, балий терекчик,
Бир бек тийгенсе джаныма.
Бек суйгеними къалай айтмайса,
Ариуум келсе къатынга?..

Сөлешедиле суйгенле...

— Къоянчыкъ болуб
Чыкъсам джолунгда,
Не этериксе?

— Атлыча джетиб,
Сермеб алгъанлай,
Мен кетерикме.

— Бешикчик болуб,
Тюшсем юйюнге,
Не этериксе?

— Уланчыкъ салыб
Кёкюрегинге,
Тебретирикме.

— Ийнеча тюйрелсем
Омакъ кюйюзге,
Не этериксе?...

— Джибек халыча,
Терк сууурулуб,
Ызынгдан джетерме.

— Мен къаты ауруб,
Бек инджилсем,
Не этериксе?

— Джер джюрегинден
Дарман табыб,
Санга берликме.

— Кёгюрчюн болуб
Арбазгъа къонсам,
Не этериксе?

— Сен кеталмазча,
Алтын уячыкъ
Мен ишлерикме.

— Джерни джылытхан
Экинчи кюн болсам,
Не этериксе?

— Кюн кьолларынга:
«Рахатлыкь», — деб
Джазыб берликме.

Поэт бла сёлешиу

Аппаланы Билялгъа

Сен Ючкекенден, мен да — Тебердиден,
Товар вагонла «белляу» айта баргъанбыз.
Таулу анала джаныбызны сакълай,
Сабийликни киши джерде кьойгъанбыз.

Ана ёшюнюн эмерге кьоймайын,
Начас солдатла кёб кьатылыкъ этгенле.
Халкыбызгъа кьыйынлыкъла салгъанланы
Аманлыкълары кеслерине джетгенле.

Кёрмесек да кьазауатны,
Мурдарны джели ургъанд бетибизге...
Къартланы бушуулары кёче мыйыбызгъа,
Мыдахлыкъ орналгъанды кёлюбюзге.

Аллах болушуб, Ата джуртха кьайтдыкъ.
Туугъан элге, арбазгъа джол салдыкъ.
Абаданлача, джерин, кёгюн тансыкълай,
Сууундан ичиб, ташларын джаладыкъ.

Джашлыкъ джолгъа чакъыра, салыб
келгенек,
Бир кюн Пашинскеге экибиз эки ёзенден.
Джазыу не кьатылыкъ этген эсе да,
Джуртха суймеклик кетмегенди
джюрекден.

Акъ булутланы кьайыкъ эте бизге,
Сабийликден джомакъ айтхандыла кёкле,

Тау тёпелени кёрюб тюшюбюзде,
Хапар айта эдик бир-бирибизге...

Эсингдемиди, шохум, джаш поэтлени
Къууанчлы, зауукълу тюбешгенлери.
Артист, джазыучу... ашхы тенглени
Къараб къарагъынчы кёзден кетгенлери.

Ай медет, къаллай фахмулу джашла
барелле:
Мусса, Ахмат, Бергер, Хусей, Маулан...
Ала керти дунягъа кетгендиле,
Тансыкъларын алалмайын тауладан.

— Энди Къарачай сизге аманатды, — деб
Джерибизни саулагъа осият этгенле.
Арабин, не къалды биз сынамагъан:
Шукур, энтда бардыла кёбню кёргенле.

Къыйынлыкъ кёрюр ючюн къалмадыкъ,
Бюгюн сени да чачынг агъаргъанд.
Тюгел сенича болмаса да, шохум,
Кёресе, мени да чачым джукъаргъанд...

Аллах буюрса, биз энтда джазарбыз,
Алкъын бу дуняда джолоучубуз.
Артмагъыбыз ауур болуб, арысакъ,
Келлик тёлюлеге къоярбыз...

Танышдыкъ тойда

Танышдыкъ бир тойда
Экибиз, тюбешиб.
Тепседик, сѣлешдик,
Джюрекле илешиб.

Согъулду тау къобуз
Зауукълу, тауушлу.
Джарыкъды харсыбыз —
Арбазда той уллу...

Джырладыкъ, къошулуб,
Бир джерге олтуруб,
Ышара башладыкъ,
Туурада биз туруб.

Къууанчха къарадыкъ
Экибиз бир кёзден,
Къошулуб, джырладыкъ
Насыблы джюрекден.

Ойнатыб санланы,
Урчукъча, бурулдукъ.
Сюймеклик отуна
Бир сейир тутулдукъ...

Харсла да таркъайыб,
Чачылды тоюбуз.
Шахарны арасы –
Биргеди джолубуз.

Сюймеклик сезимни
Кючюне сыйындыкъ.
Алай бла экибиз
Бир юйге джыйылдыкъ...

Къызыл тенгиз

Алтын тюрсюн алыб төп-төгереги,
Къыйырсызча кёрюнед Къызыл тенгиз.
Ариулугъуна ариулукъ джетмейди,
Аталса керек эди анга «Къыз тенгиз».

Узакъдан, джууукъдан да термилелле
Къыппа-къызыл тенгизни кёрюрге.
Араблыла, исси кюннге эрише,
Джюрек джылыулары бла бёлейле нюрге.

Къызыл тенгиз къралны байлыгъыды,
Деселе, кёбле сейирсинедиле.
Анга джол салгъан, джууунуб кетген
Саулукълу болуб къайтады, дейле.

Гокка хансла джасамасала да,
Къум тюзле бергенле ариулукъларын.
Суратчы ёмюрюн ашырса да,
Салыб чыгъалмаз нюрлю джагъасын.

О, Къызыл тенгиз! Къызын тенгизича,
Къууат салыб тураса муслиман джерге.
Аллах айтса, джол чыгъар кёб таулугъа
Суу сурат джюзюнгю барыб кёрюрге.

Барырла къартла, къызла, джашла да,
Араб тенгизи тарта кесине.
Толкъунла мында зикир айталла,
Аллахны атын сала эсинге...

Къалай игиди джашауну бары

Хар затны барды
Энчи ышаны.
Джерими — дамы
Дунияны — тангы.

Кырдык ёседи,
Кюнле кериле,
Тау сюеледи,
Кёкге тиреле.

Джулдуз чыгъады,
Ашхам болгъанда,
Гугурук кычырады,
Танг атханда.

Хар нени барды
Кесини джыры.
Ауушну — къары,
Адамны — сыры.

Кюнню джарыгъы,
Сютню акълыгъы,
Отну джалыны,
Чибинни джаны.

Къалай игиди
Джашауну бары...

Алай огъуна барсынла кюнле

Кёзлерингде
Кёрюнедиле
Кёкню чууагъы,
Сюймекликни къууанчы,
Джазны атлаб
Келген чырайы,
Тюбешгенибизни
Ариулугъу...

Джаз бла бирге
Табигъат да айныйды:
Чегетге – булбул,
Тюзлеге – кырдык.
Сюймекликни
Джюрекледе джашырыб
Къаллай бирни
Экибиз турдукъ...

Акъ тангла,
Шош эртденле,
Бизни кеслерине чакъыра,
Нюрлерин
Теджейле гоккала.
Къанатла джая,
Айлы кечеле,
Ызыбыздан къарайла.

Булутла чачылалла,
Турнала узаялла,

Биз а къалабыз,
Ызларындан тарала...
Алай огъуна
Барсынла кюнле,
Биреу биреуге ашыгъа...
Къууана суйгенле...

Сукъланама

Дж ы р

Сукъланама кѳанатлыгѳа —
Кѳрлюкдю сени.
Джюрегими таралгѳанын
Билдирсе мени.
Ашыгѳама, ариучугѳум,
Джазны кюнюне,
«Сюймеклик», — деб джазар ючюн
Кѳкню джюзюне...

Сукъланама Кавказымы
Кѳк тауларына.
Ала кѳуру да кѳарайла
Сени аллынга.
Ийнакѳлайла мени ючюн,
Ышара санга,
Чакѳырадыла бизни да
Сюймеклик тангнга.

Сукъланама адамларына
Келир ѳмюрню,
Ариулугѳунгу джырларла
Ала да сени,
Мыдах болмай ол заманда
Ашыр кюнюнгю.
Джашарыкѳса джырларымда,
Сакѳла кесинги...

Джерни ёшюнюн джасайдыла
Кёксюл будайла,
Сабанланы джашнатадыла
Ол джашил джайла.
Биягъынлай чагъадыла
Чегет этекле.
Сагъышлана, сакълайдыла
Чынар терекле.

Сюеме Тебердини

Сюеме Тебердини:
Туугъан элимди.
Къушлу тауларымы:
Ёсген джеримди.

Сюеме хар къайда
Джерими хурметин,
Ёхтем Кавказымы
Кёб тюрлю миллетин.

Сюеме наратны
Теджеген салкъынын.
Тау сууну, арымай,
Ёмюрле саркъгъанын.

Сюеме арбазны,
Огъурлу юйюрюн.
Къонакгъа сый бере,
Чакъыргъан тёрюн.

Сюеме халкъымы,
Къаджыкъмай урунган.
Сууукгъа, джелге да
Тёзе, алгъа баргъан.

Сюеме анамы
Эмизген акъ сютюн.
Къыйынлыкъ кёрсе да,
Джашагъан халкъы ючюн.

Къарайыкъ...

Джууукъ орамда джашайса,
Толгъан айчады сыфатынг.
Акъ танглача джаратыла,
Кёк терезенгден къарайым.

Турнала кёкде учалла,
Келчи, алагъа къарайыкъ.
Акъ къайынланы къатларында
Булбул джырлайды, тынгылайыкъ.

Дуня джарыкъды, сейирди,
Бу ариулукъгъа къарайыкъ.
Сюймеклик бизге келгенди,
Не айтыргъына тынгылайыкъ.

Акъ сагъышларын тауларым
Берелле бизге саугъагъа
Кюн таякълача, нюр тёге,
Къарайыкъ чууакъ аламгъа.

Сен эсиме тюшесе...

Д ж ы р

Джазны тангы атханлай,
Сен эсиме тюшесе.
Кюн да нюрюн чачханлай,
Насыблыма, билесе.

Гокка хансчыкъ чакъгъанлай,
Сен эсиме тюшесе,
Ол да мууал болгъанлай,
Сагъышлыма, билесе.

Турналары кѳргенлей,
Сен эсиме тюшесе,
Кѳкге садакъ атылса,
Сагъышлыма, билесе...

Къуш уядан учханлай,
Сен эсиме тюшесе.
Чыпчыкъ андан къачханлай,
Сагъышлыма, билесе...

Булбул джырын тартханлай,
Сен эсиме тюшесе,
Сенден хапар айтханлай,
Насыблыма, билесе...

Ай туурагъа чыкъгъанлай,
Сен эсиме тюшесе,

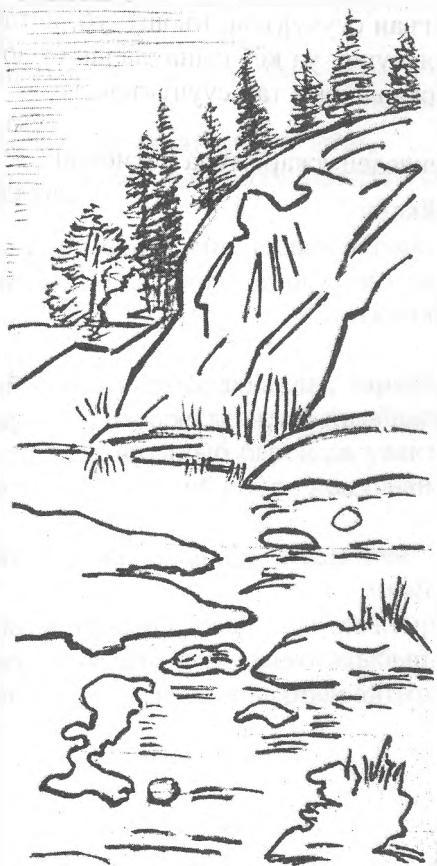
Кесинг нёгер болгъанлай,
Насыблыма, билесе.

Чолпан джудуз чыкъгъанлай,
Сен эсиме тюшесе,
Андан ариу кёрюне,
Джашаууму нюрюсе...

О, къайры ашыгъасыз, тау суучукъла?

О, къайры ашыгъасыз, тау суучукъла?..
Джангызлыкъ сынамай, къошулургъамы?
Ангылайма. Бирге къобан къураргъа,
Сора бирге рахат барыргъамы?
Алайды, адамладача болады,
Табигъатда да джюрюйдю адет.
Биз да ашыкыгъан эдик къошулургъа,
Алай а джазыгу къоймады, ай медет...
Таныщдыкъ бир тойда, тубешдик кёб кере,
Къарадыкъ, къууандыкъ айгъа, кюннге да,
Ашхы сезимле тууа джюрекледен,
Къууаныб къаралла шагъырей тенгле да.

«Сюеме», — дедик бир-бирибизге,
Сезимле сыйынмагъанча джюреклеген.
Сукъланыб къарадыкъ джангкъылыгъа,
Кёк бла джерни къошхан сейирлигине.
Къолла къошула, бирге айландыкъ,
Гюллю орамгъа, театр гъа джол салдыкъ...
Ичги сёзюбюз тышына чыкъмайын,
Сюймеклик сезимни теренде сакъландыкъ...
Джарыкъ селешдик, насыбха атландыкъ.
Ишге ашыкдыкъ, юйге биргед джолубуз,
Джашауда къууанч, бушуу да юлешдик.
Бир кюн а эрлай бузулду халыбыз...

Сѣзчюле арагъа къайгъы салдыла,
Кирсиз сезимле дженгил сууча бардыла.
Толкъунла ургъанча кеслерин ташлагъа,
Сюймеклик чайкъалды, тюшдю къайгъыгъа.
Ашыкъгъан суучукъла, къошулуб, кетдиле,
Къошулгъунчу уа кѣб сынауладан ѳтдюле.
Биз а джашайбыз тау суучукълагъа
сукълана.

Джюрекледен джарсыула кетмейин
къалдыла...

Кетер заман джетди...

Кетер заман джетди...

Джолгъа атлана, къарайма кёзлеринге,
Сакълайма не айтырынгы,
Сюймейме мыдах къалырынгы...

Бусагъатлай талай атлам этиб,
Тохтайса, джылы къолларынгы
бошлайма.

Огъурлу къарамынг, ышаргъанынг
Тарталла кеслерине, алай а бир джукъ
айталмайма...

Алай ненча кере болгъанды, таралтханды
Айырылыу джюреклени, кёб къыйнагъанды.
Поезд къызыу алыб барса да узакъгъа,
Бар эсим бугъунуб сенде къалгъанды...

Къайгъырма, джаным, энтда мен
къайтырма,
Сюйгенлей сени джашауда къалырма,
Тансыкъ болгъанымы санга шыбырдай,
Къуп-къуру кесинге акъыртын айтырма...

Эслегенимде...

Эслегенимде кечеде джулдузну,
Учуб кетиб, къарамдан тас болгъанын,
Ант этдим, ариуум, ол кёзюуде
Тенглешдирмезге сени бла ариулугъун.

Эслегенимде омакъ джангкъылычны,
Кёзююю къамата, ташайгъанын,
Тенглешдирмезме, дедим, мындан ары
Сени бла аны нюрлю къанатларын.

Кёргенимде къачда назик гюллени,
Мууал болуб, ауа баргъанларын,
Ант этдим энди тенглешдирмезге
Сени бла, ариуум, гюллени барын.

Эслегенимде керти суйгенлени
Адам сёзледен кёб ачыгъанларын,
Ант этдим къолумдан келгенича бир
Суйгенлени джакъларгъа барын...

Доммайда сакълайма...

Д ж ы р

Акъ башлыкълары
Доммай таулары
Хар къуру сени сакълайла,
Гоначкир сууну
Кёк джаякълары,
Толкъунла, джырлаб башлайла.

Сюйген джюрекни
Джырлагъанына
Къаяла, къушла тынгылайла,
Таулада ёсген
Гокка хансла да
Алгъынча сени сакълайла.
Таулары кызы –
Джарыкъ джулдузу,
Атынгы айтыб джырлайла...

Кёз кирпичлеринг,
Кюнден нюр алыб,
Манга суюмлю къарайла...
Назик сёзлеринг,
Кёрген кюнлерим
Сенсиз джашаргъа къофмайла.

Сюймеклик тангы
Атыб келеди –
Сейир жарыкыгъа къарайма,
Доммай талагъа.
Келлик джолунгу,
Джаным, ашыгъыб сакълайма...

«Сюймекликни орамы», — деб атайма

Энтда озама сени орамынг бла,
Биягъынлай терезеден къарайса.
«Къууанчым, джаным, сабыр атла», — деб,
Аллай бир, ариуум, нек тараласа?..
Сора кюн таякъча джарытаса
Баргъан джолумда кёзлерими.
Къууанч тыбырлы болуб атлайма,
Теренде сакълай сезимлерими.
Узайыб барсам да кёз туурангдан,
Ийнан, сюйгенден сюе барама.
Ма бу орамгъа, ким да эшитирча,
«Сюймекликни орамы», — деб айтама...
Мен а хазырма джашау узуну
Сен барлыкъ джолдан таймай барыргъа,
Назик къарамынгдан къарыу ала,
Джазыуунг болуб ёмюрге къалыргъа...

О, джашлыкъ, джарыкъ муратса

Ай, джашлыкъ, адамны муратыса,
Кесинге таралтыб озаса.

Джашыртын джетген сер къартлыкъгъа,
Алай дженгил нек хорлатаса?..

Керексе, джашлыкъ, къурт-къумурсхагъа,
Терекге, къанатлыкъгъа, адамгъа...
Хар неге, кимге да багъалыса,
Къууат-кюч бересе джашаугъа.

Элтгенсе, джашлыкъ, кёблерибизни
Джурт ючюн сермешиулеге.
Насыб, къууанч да юлешгенсе,
Къарата ёлюмню да джюзюне...

Не болумгъа тюшюре келсенг да,
Къызгъанмагъанса джылыуунгу.
Отха, ырхыгъа, къуртге тюбетсенг да,
Сууутмайса суймеклик джолну...

Ай, джашлыкъ, нюрсе, джарыкъ
муратса,
Сен барда насыблы джашайбыз.
Ёмюрлюк отунгдан джылына,
Санга тарала биз къалабыз.

Къарыу алдыраса таудан, кёкден,
Ётдюресе сабийликни чегинден.
Чыгъара ауушха, айгъа, кюннге,
Айт, нек къутхаралмайса ёлюмден?!

Кимге да кюсетмейин кесинги,
Къызгъанмайын кер нюр къанатла.
Юйлеге берекет келтире, насыблы эте,
Къууанчлы джашасынла джерде адамла!

Мийик джулдузну джарыгы

Отарланы Керимни эсге тюшюре

Басхан ауузунда орналыб элинг,
Ныгышда рахат олтуралла къартла.
Былайда тебе сабий джюрегинг,
Белляу айтханла субай наратла.

Биягынлай суумай турады,
Гирходжанда юйюнгю тыбыры.
Туугъан джерден багъалы бармыды?
Былайда башланад джюрекни джыры.

Таулу ананы татлы сютюнден
Сезгененг, Керим, кюнню жарыгын.
Неден да айырыб сие эдинг
Джомакъ тауланы дуняда барын.

«Таулучукъла, сиз да ёсюб джетерсиз...» —
Дегенинг эсимдеди Къарачайда.
Сени, акъылман, огъурлу къарамынг
Джазылгъанед джюрегиме узакъ джайда.

Малкъарныча кёре Къарачайны,
Гоппан аякъдан айран ичдинг.
Дуняда андан ариу кёрмегенча,
Джюрек төрюнге джаздынг тарихин.

Къара джамчынг къанатла бериб,
Къарачай атны ёзенде чабдырдынг.
Доммайны чокъуракъ сууундан иче,
Назмула джаза, кёб тангла атдырдынг.

Джюрегинг болурмед алтын уя,
Андан чыкъгъан сёзле джарай балча,
Бир джарыкъ ауазынг баред, Керим,
Сёлешсенг, ким да суююб тынгыларча.

Кавказ поэзияны устасы, Керим,
Мийик дунянга сейирсинеме.
Бирде ахсына, бирде къууана,
Джазгъанларынгы толу сеземе.

Къаллай суюмеклик, терен оюмларынг,
Адамлыкъгъа чакъыра сёзлеринг,
Къаллай бир огъур, джарыкъ тегелле,
Джюреклени джылыта сезимлеринг.

Назмуларынг — халкъынга осият,
Джюрекледе, гюллеча, чагъалла,
Ала барда джашарыкъса, Керим,
Толмагъан муратларынг да тола...

Джюзген окъла тегерекден джауа,
Уруш тюзде джаралы болгъаненг,
Къаламны орнуна шкокну алыб,
Джауланы суююб, алгъа баргъаненг.

Къыйынлыкъ, бушуу юслерин басыб,
Къатылыкъ, зорлукъ сынагъан адамла
Назмуларынгы джан дарманча кёрюб,
Окъугъандыла таулу инсанла.

«Эй, таулула, тынгылаб турмайыкъ», — деб,
Москвагъа оюмлу къагъыт джазгъаненг,
Халкъны джарсыуна джюрегинг ачыб,
Тауланы антынгача, къол салгъаненг.

Ол ишинг — джигитликни атламы, —
Энтда береди Джуртунга нюрюн.
Назмуларынгда джашагъан джанынг
Хурметли этед Малкъарны төрюн.

Исси джюрекден чыкъгъан сёзлеринг
Джашау джолунгу джарытыб туралла.
Ауушла башы кёкле, тансыкълай,
Огъурлу тюрсюнюнгю джокълайла.

Москва ш.

Къара суучукъгъа айтырма...

Ким биледи, суйюб къалырса,
Менича, Доммай тауланы,
Кюнча, ийнакълай чыгъарса,
Джылыта суйген джанымы.

Сени кёрюрге термиле,
Кёб джазны, къышны ашырдым.
Джюрек тёрюмде-теренде
Бек суйгеними джашырдым.

Ким билед, алгъан болурса
Джазгъы гюллени чырайын.
Тюбеген сайын айтырма:
Сайладым къызладан ариуун.

Ким билед, тюшюмде кёрюб,
Тюбесек джайгъы чилледе,
Айталмасам а тюнюмде,
Келирме къачны кюнюнде.

Бораннга, джелге бой бермей,
Дуняны аулаб къайтырма.
Къалай суйгеними акъыртын:
Къара суучукъгъа айтырма...

Москва ш.

Болур бир тилек, алгыш сёзюбюз
Сюйген джырчыбыз Отар улугъа.
Минги Таудан да ёрге эшитилсин
Джырлагъаны Къарачай-Малкъаргъа.

Джырлай, ауушха, ёрге баргъанса,
Арымай, талмай джырлай джюрегинг.
Джырлай сахнада, къууанчда, тойда,
Джырла – нёгеринг, джылла – тенглеринг.

Эгиз къарнашла – эки халкъынга,
Омар, джюрегинг бирча тебеди.
Дуня джарыгъынг – таула, таулула,
Кёлюнг, джанынг ала бла биргеди.

Сен джырлаб тебресенг, дун-дуняны
Сеннге къошулуб джырлары келед.
Къарачайда, Малкъарда да хар таулу,
Омар, сени джаныча сюед.

Джырла, джыргъа бёле Малкъарны
джерин,
Джюрегинг Минги Таудан тебе.
Тауланы сыры – халкъынгы джыры бла
Бютеу дуняны сейирсиндире.

Москва ш., январь, 2002

Дуния джарыгъым — таулары кызы...

Кёкню тюбюнде, джерни юсюнде
Сюйген суйгенин излейди.
Аллах буюрса, насыбы тутса,
Ол анга бир кюн тюбейди.

Джаным джаратхан, кюнча кьаматхан
Кёзюм кьарагъан, кьайдаса?
Джазы чагъында нюрюнг тегюле,
Аллыма чыгъыб кьаласа...

Джолумда бара, суу алыб келген,
Ариу кызы, санга тюбедим.
«Кызычкы, суусабма», — деб айтханымда,
Тартына, джунчуй, суу бердинг.

Кёзлеу суучукъча, сабыр селеше,
Татлы сезимле узатдынг.
Дугъум кёзледен нюрюнг тегюле,
Былай нек мени таралтдынг?

Сени чырайынг — болду нюзюрюм,
Чегетде ёсген джилегим.
Джылы кьарамынг — мени насыбым,
Джанымдан эсе суйгеним.

Дуния джарыгъым — таулары кызы,
Былай нек мени таралтдынг?
Кьарамым талмай, суймеклик кьоймай,
Узакъда, кёкде нек кьалдынг?

Бир сейир атлай келесе...

Бир сейир атлай келесе,
Гокка хансчыкъча кёрюне.
Сен башха болмай мёлексе,
Кёргеним сайын термиле.

Джулдуз къарамча чырайынг,
Кюннге эрише кёзлеринг.
Къалай чыгъайым мен тангнга,
Джукълатмайдыла сёзлеринг.

Мен сени сайлаб, сен да «хо» деб,
Ах, муратыма джетерем,
Ол сени сюед дегеннге:
Джанымдан юлюш этерем...

Ах, иги сагъан, сен кел деб,
Мен да баргъаем къатынга.
Тенгизден ётюб джетерем,
Джарасанг мени джаныма.

Эшит, кечерме...

Умут этиб сакълайма,
Къайгъылыд кече.
Алайда сабыр бол:
Къал, анда къал, келме...

Огъай, юйюнге къайыт,
Къалмайын джолда.
Чакъыр, чакъыр, – дейди
Суратынг къолумда.

Ашыкъ, джаным, сакълайма
Къайгъылыд кече.
Таш тюл эсе джюрегинг,
Эшит, джаным, кечерме...

Джулдуз кюйсе, джанмайын
Тас болуб кетед.
Сюймеклигим, къоймайын,
Сени алыб келед...

Къууанчынг болуб къалайым...

Орамда кетиб баргъанлай,
Шош къарамынгы эследим.
Таурухдан тюшген къанкъазлай,
Назик атламынгы кёрдюм.

Джунчуй, тартына да келиб,
Къууанч тыбырлы болгъанем.
Акъ бетинге эсим кетиб,
Бир бек илешиб къалгъанем.

Алдауукъ тюлдю тюбешиу,
Джюрек джюрекге илешсе...
Къалай сейирди селешу,
Сюймеклик тилде селешсе...

Айланч джолчукъда, ёзенде,
Экибиз сюйюб атлайбыз,
Сюймеклик келсе адамгъа,
Дуняны аулаб къайтабыз...

Ол кюнча чыгъыб аллынга,
Нюр чырайынга къарайым,
Тартына, джунчуй къатынга,
Къууанчынг болуб къалайым...

Москва ш.

Былай нек таралтдынг мени?

Мен сеннге тарала,
Сен да башхагъа,
Ачытдынг, кюйдюрдюнг,
Кесинги сюйдюрдюнг...
Къайдан да таныдым сени,
Былай нек таралтдынг мени?

Къатангы къарамынг,
Сюйюмлю чырайынг
Кёзюуде бузлата,
Кёзюуде джылыта,
Къайдан да таныдым сени,
Былай нек таралтдынг мени?

Мен сеннге тарала,
Сен да башхагъа,
Сууутдунг джанымы,
Билмединг халымы.
Къайдан да таныдым сени,
Былай нек таралтдынг мени?

Къарайма кёзюнге,
Ийнанмай сёзюнге,
Насыблыд сакълагъан,
Умутну атмагъан.
Къайдан да таныдым сени,
Былай нек таралтдынг мени?

Москва ш.

Сенсиз джашау, айт, неди?

О, муратым, муратым!
Къушну ызыд къанатынг,
Сенсиз джашау, айт, неди?
Джангкъылычды тюз атынг.

Кюн тийгенча, тиесе,
Джаратыла джюрекде,
Сейир насыб юлеше,
Айтыласа тилекде.

Ёмюрледен ёмюрге
Адам сенсиз болмайды.
О, муратым, толкъун къанат!
Бир иш сенсиз тынмайды.

О, муратым, алтын уя!
Нюр джай кёкге, джериме,
Тау эллери айнырча,
Шо, бир онг бер миллетиме.

О, муратым, муратым!
Къууанч юлеш халкъыма.
Дунияны башында
Айтылырча джуртума.

Москва ш.

Элинги кёрюб...

Элинги кёрюб,
Джеринги суююб.
Бир кюн юйюнге баргъанем,
Джаныма джараб,
Ананга къараб,
Сени джаратыб къойгъанем...

Болджал салмайын,
Кишиге айтмайын,
Ахыр сёзюнгю сакъладым.
Къууанчым къайнай,
Джюрегим ойнай,
Ёмюрге сени сайладым...

Кесим кесинге,
Къарай джюзюнге,
Ичги сёзюмю айтайым.
Мен сени таныб,
Джюрекге алыб,
Юйюме алай къайтайым...

Москва ш.

Сюймеклик

джокъду, деселе...

Сюймеклик джокъду, деселе,
Джаныма дженгил джетеди,
Алдаулукъду деб сёлешген, —
Ол акъылсызлыкъ этеди.

Сюймеклик сайламайд тынчын,
Таудан, тенгизден ётеди.
Ол, арымайын, талмайын,
Джюрекге сингиб кетеди...

Барды кёзлери, джаны,
Акъылы, сыйы, намысы...
Отдан, суудан да ётеди,
Келсе уа, чыртда кетмейди.

Сюймеклик джокъду, дегенле
Сынамай айталла алай.
Джерде, кёкде да билелле
Сюймеклик тилинде джырлай...

Джыл сайын чагъыб турады,
Керти сюймеклик ёлмейди.
Нени да кёред, тёзеди,
Сатлыкъны чыртда кечмейди.

Москва ш.

Кёлюнге къалай джетейим?

Бюгюннге дери джашайма,
Ариу сёзюнгю унутмай.
Кёрмесем, алай болама:
Джашауум сенсиз къурурлай.

Сюйгенден сие барама,
Айтчы, ариуум, не этейим?
Быллай бир мени таралтма,
Не суйсенг, аны этейим...

Кьоюб кетсенг да, турлукъма,
Кёлюмден кетмей, кюйгенлей.
Арадан минг джыл ётсе да,
Турлукъма сени суйгенлей.

Айтчы, ариуум, тахсангы:
«Джет!» — десенг, джелча, джетейим.
Сормай келирча юйюнге,
Кёлюнге къалай джетейим?

Джазыу хынылыкъ этсе да,
Сен айтхан джерде сакълайым.
Мен сени разы этерча,
Кёлюнге къалай джетейим?

Джулдузла да бирча джарытмайдыла...

Хаджиланы Танзилягъа

О, таулу эгечим, Танзиля!
Былай кеч нек танытдынг кесинги?
Джюрек тазалыкъ, ашхылыгъынг бла
Сейирсиндиресе кёблени.

Бу назму тизгинлени, акъ тангнга къарай,
Танзиля, сеннге джюрекден атайма.
Терен оюмларынга тынгылай,
Джашауда барса деб, бек къууанама.

Кёргеним сайын а хаман да сени
Эгечлерими кёргенча болама.
Огъурлу сёзлеринг, къууандыра мени,
Бютеу къайгъымы унутдуралла.

Булбуллу тангла, джулдузлу ашхамла
Сабийлигингде белляу айтханла.
Таулу анангы ашхы сезимлери
Халкъынга джарарча учундургъанла.

Къол къыйынынгы, джан джылыуунгу
Тюбелек бересе таулу халкъынга.
Дунияда не игиликле бар эсе,
Барын да теджейсе Къарачай-Малкъаргъа.

Болсанг да таулу атаны фахмулу кызы,
Къарачай анадан туугъанса.

Джюрек джылыуунгу тенг сингдире,
Барыбызны да бек кыуандыраса.

Адеблилигинг, ишленмеклигинг бла
Кёбледен бюсюреу-сыпас дайым табаса.
Кесинг ючюн тюл, миллетинги тамблагы
Насыбы ючюн джашай бараса.

Джулдузла да бирча джарытмайдыла,
Бирча тюлле халкыны да адамлары.
Бирча джараб хар бири бармайдыла,
Бирча болмайла джашау джоллары.

Сени джулдуз кибик чырайынга
Сюймегенни кёзю тиймесин.
Ананг айтыучу бешик джырынг
Джюз джылланы, Танзиля, эшитилсин.

Сени джазыуунг джашауунг да
Халкыны джазыуу бла байламлыд.
Оюмларынг джарай джуртунга,
Хар кюнюнг ётсюн кыуанчлы.

Къартланы алгышлары сеннге джете,
Насыблы, кыуанчлы, зауукълу джаша.
Эркелете тауларынг, багъалата халкынг,
Муратларынг тола, эгечим, джаша.

Джашауунг кюнча дайым джарыкъ болсун,
Мыдахлыкъ джокъламай турсун сени,
Эки эгечим барды да, Танзиля,
Ючюнчю эгечим болгъанса мени.

Бир акъыл къудрет барды сенде деб,
Айгюль да, мен да суйюб къарайбыз,
Сени табхан огъурлу анагъа
Минг бюсюреу, алгъыш айтабыз.

Москва ш.

Адам бла сүймеклик

— Дуния джарыгъым, сүймеклик,
Не ючюн джаратылгъанса сен?

— Джашауда менсиз болмазса деб,
Джер бла бирге туугъанма мен.

— Бир-бирде кюнча джылытаса,
Бирде уа алай нек бузлатаса?

— Адам, джолунгу терс кесмегенме,
Алай а ачыкъ кёб сёлешгенме...

— Субай, кука сёзлени айтыб,
Бирсиле сени нек теджейле?

— Аны ючюн, артыкъ терилиб,
Алагъа бой бериб кетмейме...

— Тубеймидиле сени джолунгда
Джюзюнге тамгъа салгъанла?

— Хо, не джашырыу, тубейдиле
Аны ючюн юлюшсюз къалгъанла...

— «Сюеме», — дерге, тилим джетмесе,
Къайдан табайым болушлукъ мен?

— Джюрекден джюрекке джол барды,
Сезимле къанатынг болайым...

— Ай медет, джашауум къысхады,
Санга термилгенлей барама.

— Джюрекке дарман — сүймекликме,
Ёмюрге биргенге къалама...

Тилейме, сыйлы Аллахым

Сенден, сыйлы Аллахым,
Кёбдю тилегим.
Бу тынгысыз дуниягъа
Ауруйд джюрегим.

Адам инсан, эс джыйыб,
Ариу джашары,
Бир-бирин тюл, гырджынын
Халал ашары

Келирча эт, сыйлы Аллах,
Кючюнг — кыйырсыз...
Къалгъандыла бек кёбле,
Адебсиз, сырсыз.

Адам бала дуниягъа
Насыбха келсин.
Мамырлыкъда, тюз джашаб,
Къартлыкъгъа джетсин.

Сыйлы Аллах, халкъымы
Джерге къаратма.
Кёб инджилгенд, кёб сыннганд,
Ачыу сынатма.

Киши арбазда джашатма
Огъурлу халкъымы.
Джаула кёб джутланнганла
Халал хакъына.

«Джуртума...» — деб джылатма,
Аллах, бир джанны.
Айырма нарт тауладан
Таулу инсанны.

Хар таулугъа элинде
Зауукъ табаргъа,
Таурухлада, джырлада
Нартха ушаргъа

Тырмашырча акъыл сал,
Сыйлы Аллахым,
Тартмай кеси башына
Дуния палахын.

Джаш тёлюню, кёресе,
Бюгюнню джолун.
Сен огъурар ишлеге
Узатсын къолун.

Тутса сени джолунгу,
Халкъым сакъланыр.
Окъну-тобну билмесе,
Дуния сукъланыр.

Этме бизни, сыйлы Аллах,
Хариб джанладан.
Сакъла бизни, уллу Аллах,
Къанлы тангладан!

Баласы ючюн ананы,
Ичи кюймесин.
Уланы ючюн атасы
Къаш-баш тюймесин.

Сакъла дуня тарлыкъдан,
Сакъла зарлыкъдан.
Кери этме барлыкъдан,
Дуня джарыкъдан.

Кюн ышарсын эшикден,
Сабий — бешикден...
Сыйлы Аллах, тилейме
Таза джюрекден...

Наратла

Эй, наратла, таурухда ёхтем нартлача,
Таулагъа нёгерсиз, кёкге уа — къанатла,
Тамырла теренде, джерден къарыу алыб,
Сакъ сюелесиз, суйюне бу джашаугъа.

Тилсиз тюлсюз, тёзюмлюле, тау ташлача,
Ауушладан таймай, ёхтем къарамыгъыз.
Наратла, таулула бла бирди джаныгъыз,
Джокълукъда азыкъл болгъанды
чайырыгъыз.

Наратла, кёлюм мыдах болгъан кюнледе,
Джууукъл барыб, джюзюгюзге мен
къарайма.

Бу сейир дунягъа бютеу эсим кетиб,
Сабийлигимде, джашлыгъымдача
тансыкълайма.

Наратла, ныгъышда олтургъан къартлача,
Хапарлаша турасыз джылла узуну.
Окъ-тоб тие, кюртле къоркъуу
салгъанда да
Адамлагъа узатхансыз къолугъузну.

Джарыкъ төгеме кёзлеге

Мен — къара суучукъма,
Кёзлеуме, чыгъама джерден.
Сабырды джюрюшюм,
Джарыкъ төгеме кёзледен.

Чыгъама ёзенден,
Тау тюрбюнден, суу джагъадан.
Суусабын къандыра,
Сый табама адамладан.

Кюнден нюр алама,
Кёкге термиле барама.
Кёзюуде джеталмай,
Къобанны кюсей къалама...

Мен таза кёзлеуме,
Чыгъама джерни тюрбюнден.
Джашаугъа сюрюне,
Джарыкъ төгеме кёзледен...

Джыламукуъча тазама,
Ауругъанлагъа дарманма.
Джериме кертилей,
Дуниягъа къууат салама.

Сары чапыракъ

Сары чапыракъла, сынджырча, тизилиб,
Джолну джанында эследим терекде,
Джелчик шыбырдагъанлай, бири юзюлюб,
Хауада къалтырай, тюшгенин джерге.

Джерден алыб, къол аязыма салыб:
«Келчи, учурайым сени», — дедим.
Сары чапыракъ да, ауазыма тиллениб:
«Бутагъыма тюшалсам, тилейме», — деди.

Къол аязымы былай ачханлай,
Хыны джелчик учуруб кетди.
Ызындан къараб, къыйналыб туруб,
Мени эсиме кёб сагъыш келди...

Кёрдюм, гюллени мууал эте джолунда,
Къачны, атлаб, джерибизге келгенин.
Къудуретли тюзню джашауун юзюлюб,
Джайны биргесине алыб кетгенин...

Джайны ызындан алай айтыб къыгчырдым:
«О, бери, бери къайтар турна тизиуню,
Терекден къуу болуб тюшген чапыракъны,
Булбулгъа — джырны, джерге — джылыуну!...»

Джууаб эшитирем деб, кёб туракъладым,
Алай а, не келсин, къарамым талды.
«Ай, огъур бла кел, берекетли къач?» — деб,
Къарт амма бир джанымдан алгъышын айтды.

Хауа шошлукъгъа синге сёзлерим,
Пушкинни тизгинлерин окъудум.
Болдинону къачларын тюшюре эсима,
Къачха суйюнюб, мен да джырладым...

Ахыр сёзюмю эшитирге сюйгенле...

Ахыр тылпыуум тыйылгъан кюнюмде
Ахыр сёзюмю эшитирге сюйгенлеге:
«Тауларыма къарайым, тансыкъ
болгъанма», —
Дерикме, джыйылгъанла къабыл кёрселе...

Къуш суратча, аланы ол сыфатлары
Бешигимде кёзлериме тюшгенле.
Не къыйынлыкъда да мени
джокълагъанлай,
Кёл этгенле, къарыу-кюч бергенле.

Термилликме кёрюрге ашхы тенглени,
Аманны, игини да — джюреги илешгенни.
Эм алгъы бурун, талпыб,
джууукъну-тенгни,
Тансыкълай кёрген-билгенлерими.

«Кёб заманны, онг бере джазыу
джолларынг
Сынадынг джашауну», — дер меннге
къадарым.
Бу кёзюню тамам марлаб тургъанча,
Ичигизден алыб кетер хатерсиз аджалым.

Солусанг а, танг атады

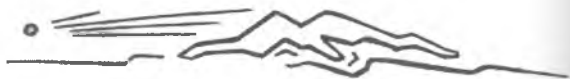
«Солусанг а, танг атады, —
Дейди анам,
Мыдахланыб, сабыр къарай
Кёзюме, —
Саулугъунгу унутмачы
Сен, балам,
Тынгысыз этиб, киресе сен
Тюшюме...»

Джюрегим шыбырдайды
Ичинден:
«Джашаууму къызгъанмайма
Кишиден,
Сагъышлада, назмулада
Чагъарма.
Анам, сени нюзюрюнгю
Тюзлюгюн
Дуниягъа байракъ этиб
Тагъарма...»

*Жмурка эл.
1966 джыл.*

Поэмала
бла
балладала

Къарачай десем...

Поэмадан юзюк

Къарачай десем, кёрюнедиле:
Киришли таула, джурлу ауушла,
Кавказ таулада джашаб келгенле, —
Ата-бабала, ёхтем аланла.

Хапары кёбдю, сейирд джазыуу
Закий акканы — Минги Таууму.
Къууанч, бушуу да къатыша келгенд,
Къыйын болгъанды джолу таулуну.

Аланла юзюгю — къарачайлыла
Барды тарихинг, энчи джазыуунг.
Шохла къууана, джауунг джутлана,
Мыдах, джарыкъ да болгъанд джашауунг.

Къарачай десем, джюрек къозгъалыб,
Озгъан ёмюрле хапар айталла:
Ёхтем аланла — ата-бабала —
Ма бу джуртлада къарыу алгъанла.

Къызылбекле джашаргъа къоймай,
Джеринге чабыуул эте тургъанла,
Джарлы халкъымы малын, адамын
Джашыртын, туру тонаб къуугъанла.

Тыш джаула бла къаты сермешиб,
Асланла кибик, Джандар, Къанамат...
Джигитликлери таулагъа сингиб,
Халкъны эсинден кетмейин турад.

Бек эртделеден джорюйдю хапар:
Къарча халкъыбызны тин атасыды.
Туугъан джерибиз — аланла джурту —
Ол Къарачайны баш тамгъасыды.

О, Туугъан джерим, шам Къарачайым!
Тарих бетлени ачыкъла манга.
Айтчы джашынга, къозгъа тахсангы,
Къайдан чыкъгъанынгы бу дунягъа?

Къайтарчы мени узакъ ёмюрге,
Алан бешикде белляу айтырча.
Аз, кёб болса да, къайтар ол кюннге,
Таулу джюрекден кетмей къалырча...

Ууакъ таулагъа къанатла джайыб,
Сагъышла джюгюн Минги Тау атмайд.
Ол ичги сёзюн тереннге салыб,
Джарсыуун бери чыртда ачыкъламайд.

Кёб джерни кёрюб, джашауну сынаб,
Бир кюн былайгъа кьош салгъанд Къарча.
Сабий кёлюча, кьууанчлы болуб,
«Къарт Джурт», — деб атаб кьойгъанд
былайгъа.

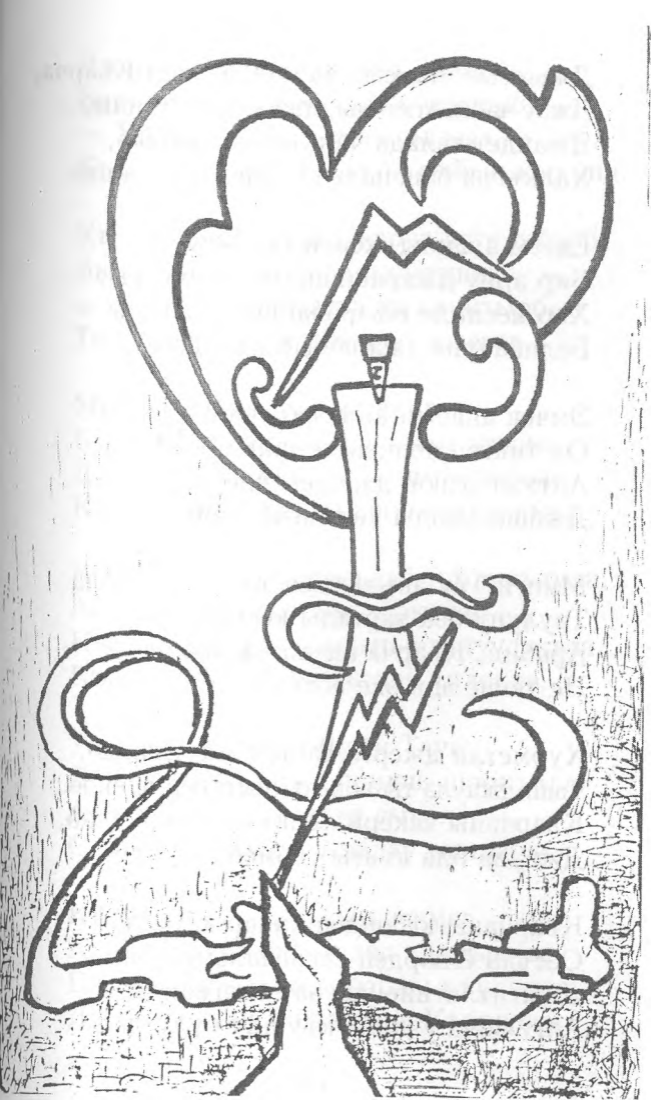
Къарча кёреди: таула джарыйла,
Айтады: «Къара, шо, бу хурметге!»
Тауладан саркъа шоркъа суулары,
Минги Таудан кьорлукъ алыб кете.

Къолумдан келсе, сылаб ётерем
Хар бир терегин, мермер ташларын.
Кёзлерим кёрмей, дуня тар болса да,
Джюрегим таныр Къарачай тауларын.

Тау бла Къарча — джан бла тёнгек,
Тауча тебеди джюреги аны.
Тауланы сыры — Къарчаны джыры,
Ушайд къарамы, бирчады джаны.

Къарчаны кёрюнеди кёзюне
Тау той баргъанча хурметли арбазда.
Бир ариу ауаз кьулагъына келед,
Аймуш сыбызгъы сокъгъанча кёл джагъада.

Къарчаны сыйы мийик болгъанды
Уугъа барса да, кёгет джыйса да.
Кече малларын сакълаб чыкыгъанды,
Гёзет этиб, джукъусуз къалса да.

Джырсыз, чамсыз да болмагъанд Къарча,
Джау чайкъатханды, джюн таратханды.
Джандет талада чалкъы чалдырыб,
Халкъгъа башчылыкъ этиб тургъанды.

Ёхтем аланны, керти таулуну
Бир ариу джарашханды джамчысы.
Хар несинде Къарачайны тамгъасы —
Белибаууна джарашыб къамасы.

Эмчек анасын айырыб суюгенд,
Ол тикген чепкенни дайым кийиб.
Айтхан сёзюн джюрегинде тутуб,
Джашагъанды халкъына суююнуб.

Минги Тау акълыгъы, тазалыгъы бла
Таулуну бек тартады кесине.
Арабин, Къарча анга къараса,
Не тюше эди эке эсине?

Хурметли джерге дайым джутланыб,
Тыш джаула тынчылыкъ чырт бермегенле.
Къарчаны аскери халкъын къоруулаб,
Джаула бла къаты сермешгендиле.

Къарчаны юсюнден хапар айталла
Озгъан ёмюрден сагъышлы таула.
Джигитлигине шагъат болгъанча,
Алгъынча учалла къушлу булутла.

Джаныча кёрюб адамын, малын,
Бирикмекликге магъана бергенди.
— Таулучукъла, юлгю алыгъыз, — деб,
Къартны, джашны да ол сыйын кёргенд.

Къобан башындан Къарча кете тебреб,
Былай оноу этгенд миллетине:
— Кетиб, ызыбызгъа да къайтырбыз
Тейри берген бу джандет джерге.

Мен да ичеме, сиз да ичигиз
Бу зем-зем суудан, джолгъа атлана,
Джуртха суюмеклик сезимлерибиз
Къайтарырла бизни ашхы таулагъа.

Кетсек да, таула сакълаб турлукъдула,
Азатлыкъ ёлмез ёзен тёрюнде.
Къайыталмасакъ, къайытырла туудукъла,
Къабыл болуб биз айтхан тилекле.

Тауланы эркечи Минги Тауну
Джырлай турурла кюмюш шоркъала.
Аллахха аманат чегет сыртлары,
Сакъларыкъдыла Къадау ташлары.

Къарча десек, тюшеди эсиме:
Къадау таш тарихиндед халкъымы.
Бир ажымсыз, анда барды къудурет,
Джюрегинден юзюлгенча Къарчаны.

Къарча дунягъа джаратылгъанда,
Ол кюн Къадау таш джерге тюшгенди.
Ахыр сагъатда кёзлерин джума:
— Къайдады Къадау ташым? — дегенди.

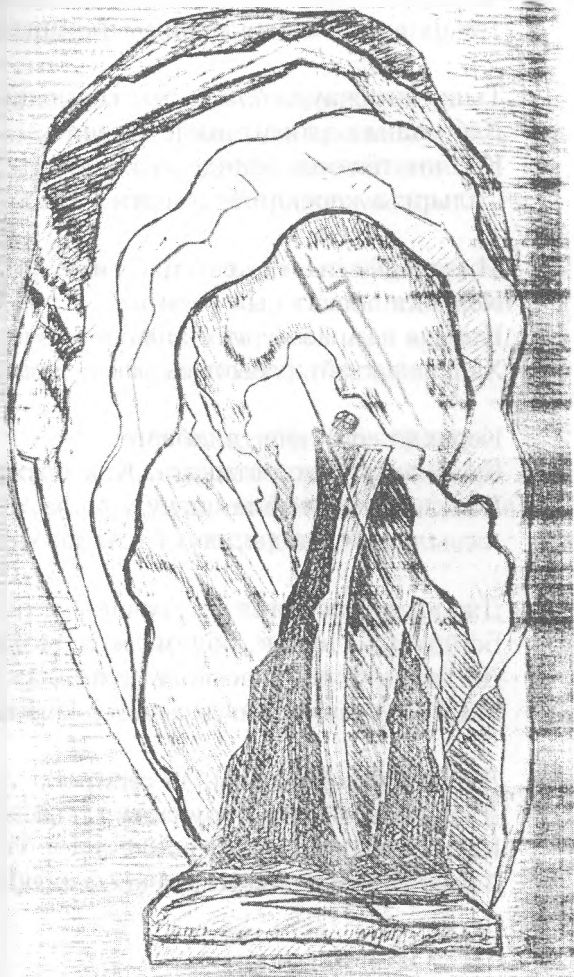
Бурху кесегин алыб келтириб,
«Къадау ташынгданд» — деб кёргюзтгенле.
Анасындан жангыдан туугъанча болуб,
Къарчаны кёзю, къашы эркелетгенле.

Аланла юзюгю ата-бабала,
Табына, анга сагъышларын айтханла.
Джолгъа атлана, разылыкъ алыргъа
Таулу уланла дайым ашыкъгъанла.

О, сыйлы Къадау таш! Джанларыча
Былай нек сюедиле сени таулула?!
Ёмюрле тахсангы билмегенликге,
Табыныб джашайла барысы да.

Бир-бирде уа келед къулагъыма
Мыдах ауазы ёхтем Къарчаны:
— Таулула, кесигиз къайгъылы болуб,
Унутханча кёреме Къарачайны.

Минги Тау биягъынлай сюелед,
Къараууллукъ этеди джериме.
Къадау ташымы къарамы азыб,
Кишини келмегенча эсине.

Не болгъанды эке къарачайлыгъа?
Зарлыкъмы къоймайды биригирге?
Джюрек токъ кюнде артыкъ да керекди
Джарлыны, инджилгенни эсгерирге.

Тыш, ич джаула бла къаты сермешиб,
Кёб уланла джигитликле этгенле.
Келлик тёлюню эсинде къалырча,
Салыргъа керекдиле эсгертмеле...

Миллетден чыгъа келгенле онглула,
Керекди алагъа сый берирге.
Къарча къараб кёрюб, айыб этмезча,
Халкъны къайтарайыкъ сыйын тёлюлеге.

Керекди эсгертме тилибизге,
Къарчагъа, Татаркъаннга, Къасботха...
Халкъдан чыгъарла онглу уланла,
Акъыл, кюч барды, шукур Аллахха!

Джанымдан суйген Къарачайым!
Барды джигитлик, болум, эс сенде,
Джангыз тюлсе, насыбха, дуняда:
Малкъар къарнашынг джашайд джюрекде.

Дуня тюрлене, джылла седирей,
Джашауну чархы бурулады алгъа.
Кеси башына оноу этерча,
Аллах онг берсин, Къарачай, санга!

Элия чартлаб, ырхы кьобса да,
Джеринги киши джокъ этелмегенди.
Кёзлени кьан джууа, тылпыу тохтаса да,
Къарачай, сыйынг тюшмегенди сени.

Миллет кёчюб, кьайытхандан сора,
Азмы жарылгъанд джюреги таулуну.
Халкьны бирикдириб кюрешгени
Эсде кьалгъанды Гюрджю улуну.

Къарачай, сеннге джетген кьыйылыкь,
Джюрекге сыйырмай, тышына чыгъад.
Артыкьлыкь азабындан ёлген ахлула,
Сизге хар таулу бушуу эте турад.

О, таулу халкьым, кёб болгъандыла
Джашау джолунгда кьоркьбуулу джылла.
Джеринге джутланыб кёбле тургъанла,
Толмайын ала этген умутла.

Унутмайдыла чегет, ауушла
Хасаукада баргъан кьаты согъушну,
Халкьын сакълай, джигитча ёлгенле...
Къартла айтханла алагъа алгъышла.

О, Къарачайым, чыдамлы халкьым,
Нени кёрмединг, не сынамадынг?
Кёб аманлыкь, иннет буюрсала да,
Шукур Аллахха, джеринге кьайытдынг.

Къарачай десем, кёрюнедиле:
Халкъгъа берилиб, къуллукъ этгенле.
Сени атынг бла кеслерине сый табыб,
Джамагъатны сыйын тюшюргенле.

Къарачай бирди, биз кёб болгъанбыз,
Мийикде тутайыкъ сыйын аны.
Дуниягъа былайда жаратылгъанбыз —
Ёмюрде унутмайыкъ биз аны.

Къарачай десем, эшитиледиле
Къая ыранладан шоркъа тауушла.
Анга тынгылай, кьой кютедиле
Къара джамчылы сюрюучю джашла.

Къарачай десем, кёрюнедиле:
Джашау джолунда сагъышлы таула.
Эл ныгъышында лахор этелле
Кюмюш сакъаллы огъурлу къартла.

Къарачай десем, къулачны кериб,
Джашнагъан джазгъа сюйюнюб къарайма.
Атынгы джазыб, Къарча, джюрекге,
Хурметли джуртум, джашынгча джырлайма.

Къарачай десем, алай болама:
Джанкъылычха бёленнгенча кёлюм,
Гоначхир сууну тазалыгъындан
Къарыу ала баргъанча сезимлерим.

Къарачайым, ата-бабамы джери!
Нечик сюеме кёк сууларынгы?
Джюз тюрлю бояу табыб берселе да,
Суратлаялмам акъ тауларынгы.

Къолумдан келсе, Къарачай, сеннге,
Алтын къала ишлеб берирем.
Джерни джети къатында къалсам да,
Сени насыбынг ючюн ёлюрем.

Мадарым болса, сылаб ётерем
Хар суу ташынгы, хар терегинги,
Эшитмей, кёрмей, тилсиз къалсам да,
Атынгы айтырем, Къарачай, сени.

Къолуна алыб боза аякъны,
Къарт таулу тойда алгъыш этеди.
Анга тынгылай, о Къарачайым,
Кёлюбюз бизни кёкге джетеди.

Минги Тауну юсюнден баллада

Мени кесинге сукъландыраса,
Сейир дунягъа мийикден къарай.
Кёкге чыгъаргъа къанатландыраса —
Ёрлеб барама, джырынгы джырлай.

Ёхтем акъсакъал, кеч, бёлеме
Мен тынчлыгъынгы кийик мийикде.
Хапар айтсанг деб, салыб келгенме
Эртдегили халкъымы юсюнден.

«Мени эсимде бир кёб зат барды...
Къайсы бирисин айтайым сеннге?!
Адам ёмюрю къысхады, тарды,
Терк тауусулады, созулмай кенгнге.

Меннге уа Аллах бериб къойгъанды
Ёлюмсюзлюкню таша ачхычын.
Джер гюнахладан бек тыкъ толгъанды —
Къыйынды табхан кёкню бачхычын.

Мингле бла джылла кетиб баралла.
Заман чал этгенд бютеу башымы.
Сенича меннге кёбле соралла,
Бек багъалатыб хар бир ташымы.

Меннге мийикден ариу кёрюнеди
Хыны ёмюрлю хар бир ташасы.
Башым булутха кёб бёленеди,
Кёрюнмей къалады кюмюш окъасы.

Шыбыла отун терк джандырады.
Элия дюнгюрдеб турад башымда.
Талашуу, сермеш бек къандырады,
Тынчлыкъ да джокъ къарымда, ташымда.

Бек эртдегили къарнаш халкълалла
Ёхтем Къарачай, огъурлу Малкъар.
Меннге эм джууукъ джерде алалла,
Айтайым сеннге аладан хапар.

Къалиупелядан бери келелле
Кертилик сакълай Кавказ бла меннге.
Кёкде джулдузла, ай, кюн кёрелле,
Сорсанг, тюзюча, айтырла сеннге.

Джерни къайгъысы кёб, сагъышы да
Кёкге джууукъду, аны сен да бил.
Халкъны алгъышын эм къаргъышын да
Меннге билдириб турады тау тил.

Бюгюн къазауат тохтаб турса да,
Мамырлыкъ джашау кёлюмю чапырмайд.
Къалай бирикмейдиле ёхтем таулула?
Аны ючюн болур — Къарачай айнымайд.

Тюзлюк сёз айтхан джырчыланы да
Къармаб тургъанла Бештау джанында.
Адамлыкъ, джигитлик эртдеден бери
Барды къарачайлыны къанында.

Джаннганла отла, кёб ёртенле да,
Озгъанла джылла, бушуудан толуб.
Къууанмай таула, тар ёзенле да,
Таулу джюрекле бек мыдах болуб.

Эй, озгъан ёмюр, эмилик атча,
Кёб тюрлю къыйнаб, бек сынагъанса.
Мийклик меннге тёр, нёгер болгъанча,
Тауланы иеси болгъанды Къарча.

Къанлы джауладан бу джуртну сакълай,
Кёз туурамда джан бергенди кёб тулпар.
Бушуудан агъарыб, чал болуб башла —
Кёб джарсыу чекгенди Къарачай-Малкъар.

Душман бла джигитле талашхандыла,
Эртдегили таулу ёхтем батырла.
Асланлача, алай согъушхандыла,
Анга шагъатла, алан къабырла...

Кёрюннгендиле джылла ёмюрлеча,
Саркъгъандыла къобанла тохтаусуз.
Джаннгандыла ташла туякъ тюбледе.
Таулу джашамагъанды джаусуз.

Джаугъандыла узун сууукъ джангурла,
Чучхурла бушуудан къайнаб.
Джазыу меннге мийкликни буюрса да,
Къысханма этегиме таулуну сайлаб.

Джазыу хатерсизед ол кёзюледе,
Джан-джанын талай эди, хатер этмей.
Сакълагъанма таулуланы —
Бузгъа, бораннга, кюртге да бой бермей.

Къуру да огъур танг атмай эди,
Кечеле кёб ачыу сынатханелле.
Джулдуз сейир джарыгъын тегелмей эди,
Тауладан кёб таулу айырылгъанелле.

Дуня деген, балам, алай къуралгъанды:
Бушуу бла къууанч аралашыб келелле.
Таулуланы шайтанмы къаргъагъанды?
Бир-бирине зарлыкъ нек этедиле?

Къралда джаула джерине джутланыб,
Кёб кере кёчюрюлсе да Къарачай,
Адамлыкъны къачан да тас этмегенди,
Къыйынлыкъ юсюн басыб тургъанлай.

Эсимдедиле озгъан ёмюрле,
Къара тенгизде кёчгюнчюлени ауазлары.
Тенгиз чайкъалыб, толкъунла джута,
Къуш тюгюнлей, чачыла, кырылгъанлары.

Бара эдиле, талпыныб, Тюркге,
Киши джерине, джуртдан айырылыб.
Эресейде артыкълыкъ джюреке сыйынмай,
Муслиман топуракъгъа ала таралыб.

Къарачай атны юсюнден баллада

Ариулукъ, кюч да башха
Сеннге бергенд табигъат,
Акътуякъ, джулдузкъашха
Къарачай тукъумлу ат.

Къанаты эркишини атды, —
Дейд мени халкъым.
Дуния билед ишинги,
Къарачай тарпан атым.

Тау сыртлыкъ, джашил тала,
Джолларынг — мийикледе,
Билмейсе арый, тала
Таулада, кенг тюзледе.

Кёкде тау къуш учханлай,
Чабыб бараса дженгил.
Чолпан джулдуз джаннганлай,
Отлауунг — гелеу, ингил.

Акъ башлыкъ, къара джамчы
Кийиб минсе таулу джаш,
Болмайды сенден алчы,
Туягъынг чакъдыра таш.

Джамчы — таулуну юйю,
Сен — аны къанатлары.
Сенсе кечеси, кюню,
Сейирлик джомакълары.

Сизге суююнуб къарай,
Къайынла бла наратла,
Сизни бла Къарачай
Махтанад, таулу атла.

Сени билед шох эм джау
Джууукъда, узакъ кенгде.
Учуб барад Минги Тау
Хар къуру да юсюнде.

Чучхурла къобуз согъуб,
Эшитиледи даурбаз.
Сен дарман хауа тогъуб,
Тойгъа чыгъады Кавказ.

Сейирлик мал, махтаулу,
Кёк къарайд сениге суюуб.
Къалай насыблыд таулу,
Чабдырса юсюнге миниб.

Бараса чарсда чабыб,
Урады кызыу джюрек.
Тауда сокъмакъла сала,
Учаса ёхтем, бёгек.

Кёб ата-бабаларым
Кёзлериме кёрюне,
Сен – мени къанатларым,
Элт тауланы тёрюне!

Мен барайым, учайым
Биргенге айгъа, кюннге.
Кёз тиерчад чырайынг,
Ушайса ариу нюрге.

Таурух кибик, сейирлик
Суйген джуртумду аштым.
Аны кибик багъалыд
Къарачай дюлдюр атым.

Башланганд къарачай зат
Минг ёмюр мындан алгъа.
Джюрютгенд къарачай ат
Кёб сейир тукъум тамгъа.

Билгенле Тау Артында
Къарачай тамгъаланы.
Таулу сени къатынгда
Иеси къанатланы.

Эртдеден тарих болуб
Келедиле тамгъала.
Таула атладан толуб,
Кёрюнмей къалсын тала!

Науруз, Будиян, Адурхай...
Тукъум тамгъа кёб.
Сейирд Уллу Къарачай,
Дунияда ол бир чёб.

Тёзюмлюд Къарачай ат,
Джюрюйдю джолсуз джерде.
Терен къарда да барад,
Къуш учхан кибик кёкде.

Чыныкъгъанды таулада
Кесине табады аш.
Учуб барад хауада:
Туякълары — къаты таш.

Ол туягъы бла урса,
Тешеди къалын бузну.
Аягъында шын турса,
Сукъландырад джулдузну.

Джайлыкъла кюнде кюйюб,
Саргъалса тала эм тау,
Джылкычы, ишин суйюб,
Излейд мийикде отлау.

Къулакъламай тубанны,
Джолну табаса зорлаб,
Сен джангурну, боранны
Истемей бараса хорлаб.

Таулада салкъын ура,
Джел тарайды джалынгы.
Джоллада кетиб бара,
Джукъ тыялмайд аллынгы.

Байрам кюнледе чарсда
Озаса, учханча джел.
Отлайса гелеу хансда,
Къушкъулакъ, ингичгебел.

Ариу сёзча, ийнакълау
Таб джарашады сеннге.
Сукъланады Минги Тау,
Чабдырыб барсам, меннге.

Сынаб къарасанг, эсленед
Алтын таурухча бир зат:
Сени кёрген: сейирсе дейд,
Къанатлы Къарачай ат!

Келесе, мен чакъырсам,
Сен дыбыртлаб, къууаныб,
Юсюнгде миниб барсам,
Дуня къарайды сукъланыб.

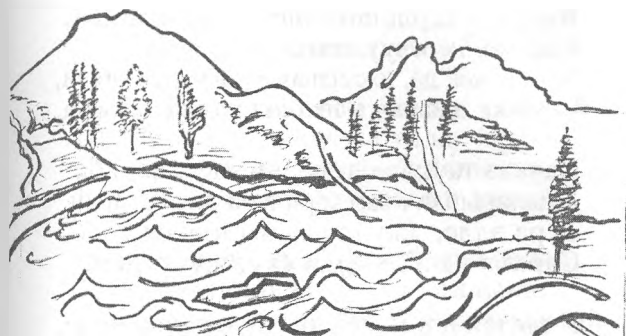
Терк джетесе, тору атым,
Къулакъ ийиб сёзюме,
Джарсыйса, мыдах болсам,
Джити къараб кёзюме.

Керти шохумса мени,
Сен — ышаннгылы тенгим.
Къалай бек сюеме сени!
Халал, джигер нёгерим.

Къыйынлыкъ джетиб, джаралы
Болса иенг, къатындан
Кетмейин сакъ тураса,
Этесе юлюш джанынгдан.

Тилинг бла ол джигитни
Джалайса бетин, къолун,
Джыламугъунг джылытады
Аны баргъан джолун.

Джанына джанынг болуша,
Юсюнге салыб, сакъ бараса,
Ёлген иенге кюе, бише,
Ёмюрге таралыб къаласа.

Джазыуну толкъунлары

Поэма

Алтын къачны къанатыны тюбюнде
Сейир эди табигъат, дуня, алам.
Мен джатаем бешигими юсюнде,
Бешик джырын джырлаед меннге анам.

Адетдеча, Къарачайда, Кавказда,
Хоншу-тийре, джууукъ джетген элчиле
Той этгенле мен туугъан кюн арбазда
Джыргъа, сёзге уста тебердичиле.

Къартла тёрде этгенле алгъышларын,
Атам-анам къууанганла алагъа.
Мийик кёк да, джандырыб джулдузларын,
Кюмюш джарыкъ тёкгенд алтын талагъа.

Кавказ таула, тегерекни къуршалаб,
Башларында къар бёрклери джылтырай,
Тура элле, джулдузланы къучакълаб,
Саркъа эди Теберди суу, шууулдай.

Джылай эдим мен тохтаусуз бешикде,
Тёгюлеед кёзлеримден исси бурчакъ...
Той бараед, чайкъалаед эшикде...
Кере эди Минги Тау меннге къучакъ.

Кенг дунягъа келгениме къууаныб,
Джыламукъла тамгъандыла, ажымсыз,
Къарай эдим сейирсиниб, сукъланыб,
Мийик кёкге. Ол тазаед, тубансыз.

Тау къушланы, къаяланы, чегетни
Туугъан кюнден суйгенме ёмюрлюкге.
Багъалатыб гокка хансны, кёгетни
Андан бери санайма сейирликге.

Мен ёсгенме мийикледе къушларым
Къанат керген бир сейирлик тау элде.
Къаяладан саркъгъан шоркъа сууларым
Кече, кюн да джырлагъан джандет джерде.

Ыранлагъа илине джугъутурла,
Саулай кёкню кёлтюрюб мюйюзлери,

Минги Тауну тѣппесинде джулдузла,
Тау сыртланы гокка ханс кюйюзлери

Дуу джаналла алтын кюнню тюбюнде,
Шыбырдайла джашил тилде чегетле...
Джокъду, дейле, дун-дунияны юсюнде
Къарачайны таулары кибик джерле.

Эртденликде элде кетиб баргъанлай,
Тюбегенед бир акъсакъл аллыма.
Таныгъанед таулу киши къарагъанлай,
Кѣзю джете эниме, сыфатыма.

Сорду огъурлу къарт: «Ашхы улан,
Хутийни
Туудукъчугъу болурмуса? Шо, бир айт.
Тас этмейди асыл юзюк къорлукъну,
Озуб кетме, бизни таба да бир къайт...»

Тюз сезгенин башым бла билдирдим,
Къулакъ сала акъсакълны сѣзюне.
Эним бла таныгъанына сейирсиндим,
Сюйюнюб къарадым аны джюзюне.

Огъурлу къолу бла башымы сылады,
Къарт атамы тюшюрдю да эсине.
Такъыр болуб кѣлю, акъсакъл сытды,
Былай айтды, мени кысыб кесине:

«Машалла! Аперим, керти джигит бол,
Унутма ата-бабангы сени ёсдюрген.
Къайда джашасанг да, сен насыбдан тол,
Джашнасын тау эл — сенге къанат берген».

Суйюб тынгыладым къартны сёзлерине,
Кёб зат айта эди акъыллы къарамы.
Джити къарадым аны кёзлерине,
Эсиме тюшюрюб атамы-бабамы.

Тебредиле мени кёзюме кёрюнюб
Тау къушла, къаяла, джигер къойчула...
Джюрегим, сезимим кёб джары бёлюнюб,
Алым бла озгъанча атлыла, тойчула...

Мен сабий болсам да, талпыуум учунду
Мийикге, къушларым ётгюр къанат
къакъгъан.
Сагъышым, джарсыуум ызына бурулду,
Чучхурланы кёргенча шууулдаб баргъан.

Кёзюме кёргюзюб сабийлик чагъымы
Кюнлерин, гюллерин... Сейирлик! Аламат!
Таулагъа къууаныб, кердим къучагъымы...
Теберди — зауугъум, таурухум —
Джамагъат!

О, камсык сабийлик, къайры кетдинг учуб,
Къанатлыча, кёкде кёзден ташайыб?
Эмилик атынг быргъады мени, чочуб,
Мен джыгъылдым, аягъым буздача тайыб.

Ол чакъны турама мен багъалата,
Кёб затланы тюшюреме эсиме.
Къайда къалдыла къарт ата, туугъан ата?
Мен да ушай болмам энди кесиме...

Не кёрдю, не кёрмеди халкъым дуняда!?
Джазыу чакъды чыгъанакъ элегинде,
Къуш балала чайкъалдыла уяда —
Тынчлыкъ кетди Минги Тауну этегинден.

Келед бюгюн мени хапар айтырым
Кёб затланы юслеринден джаш тёлуге...
Къарачай бла бирди джюрегим, джаным —
Эсимдегин излейме юлеширге.

Бешигимде къаты джукълаб тургъанлай,
Кёре эдим мен тюшюмде: къаралыб,
Уллу пелах бизге аллын бургъанлай,
Джылагъанед таулу анам, таралыб.

Чайкъалаед кёк да, джер да дюнгордеб...
Элияны ачы эди тауушу.
Джауа эди таякъ джангур, кюкюреб,
Кёзден тайыб Минги Тауум, ауушум.

Кюрт юзюлюб келе эди башладан,
Тауушу бла ёзенлени толтуруб.
Джукъ кёрюнмей терекледен, ташладан...
Мен къараем босагъада олтуруб.

Тарпан тайны атхан эди къаядан.
Джер тебрениб башлагъанчаед таууш.
Сибиргенед наратланы сыртладан...
Мыдах эди хар бир тау эмда аууш.

Барамтада мен кёз ачыб къарадым.
Тёге эди анам исси джыламукъ.
Аны сезе, бешигимде джыладым,
Билелмедим, болдуму джылы, сууукъ.

Джарлы анам алды тешиб кьойнуна,
Кьучакълады, ийнакълады таралыб.
Мен кьадалдым аннямы бойнуна...
Келе эди кёкде тубан, кьаралыб.

Элияны тауушундан илгениб,
Титирелле мийикледе кьаяла.
Шууудалла чегетле да, силкиниб,
Бушуу келиб, мыдах болуб кьобанла...

Сабий джюрек сезе эди: кьыйынлыкъ
Босагдадан кириб келе тургъанын.
Тюйюл эди ол кьазауат тыйыллыкъ,
Кёрген эдик аллын бизге бургъанын.

Ол джукълатды отун тыбырыбызны,
Сабийликни юзюб кетди гюллерин...
Къара тубан басды тауларыбызны —
Биз сынадыкъ кьыйынлыкъны кюнлерин.

* * *

Таза эди дарман хауа эшикде,
Тау артындан чыгъыб келген кьачхы кюн,
Эркелетиб мени джылы бешикде,
Кьучакълаед, тансыкълаб, джерни юсюн.

Алай а мен кёре эдим бир бушуу —
Элчилени бетлери мыдах, мугур.
Орамла да кёрюне элле кьуу-шуу,
Кёк да, джер да болуб кьалгъанча
кьуджур.

Ёзенледе джел сызгыргъан тауушдан
Ары-бери чайкъайды наратланы.
Ахырзаман келген кибик ауушдан,
Буз къуяды, кёсеу эте хансланы.

Къуш турады чыгъалмайын уядан,
Улуйдула итле бла бёрюле.
Келиб кете турадыла дуниядан,
Къушла кибик, учуб баргъан ёмюрле.

Джел сарнайды, тегерекни ийире,
Макъыралла кьой сюрюле талада.
Къайгыралла элчиле, хоншу-тийре,
Тынчлыкъ джокъду, бушуу уллуд арада.

Бир таулу къыз кирди джылаб эшикден,
Бети-къуту кетиб, джылай, ашыгъыш...
Мен силкиндим, чыгъалмадым бешикден,
Бешик баула болдула меннге тыйгъыч.

Айтды бизге къарнашыны ёлгенин
Ол тиширыу уруш баргъан тюзледе,
Ачы хапар Эресейден келгенин...
Сарын уллуд Къарачайда юйледе.

* * *

Бара элле уллу къызыу урушла,
Джер къызгъанед, джана эдиле ташла.
Талашханча, джыртышханча, тау къушла,
Сермешгенле джуртлары ючюн джашла.

Тау халкъымы уланлары да анда
Мурдарла бла сермешгенле кече, кюн.
Дерт алыргъа къан къайната санларында,
Танытханды хар бири ётгюр кючюн.

Кюкюреую, дюнгюртеую урушну
Келди мени эртдегили джуртума.
Эшите эдим ачы кишнегенин атны —
Бушуу кирди хар бир элге, арбазгъа.

Мен кёзюм бла кёргенем мурдарланы. —
Къуджур эди ауазлары, сёзлери.
Ачы уудан толу эди аланы
Джыланнга ушаб тургъанча кёзлери.

Бизни юйге кирген элле ючюсю,
Мен ушатмай тюшюреме эсеме.
Джаныуаргъа ушай эди бириси —
Сыйынмай харам эти терисине.

Къабыргъадан аскер кийими болгъан
Суратчыгъын тартыб алыб атамы,
Атхан элле фашист солдатла полгъа,
Ачыуланым, соргъан элле аны атын...

Къарай эди атам джаугъа суратдан,
Сабыр эди аны джити къарамы.
«Келемилле письмолары узакъдан?» —
Дей эдиле, къыйнай элле анамы.

Ачыуланды, къыйналды джюрекчигим —
Умут этдим бешигимден чыгъаргъа.

Къыджырады мурдар, тилин чайнады,
Ол керилди меннге мылтыкъ атаргъа.

Анам чабды, мени ур, деб, аллына,
Баласындан джаныуарны тыяргъа.
Баууру бла буруу болду къанлыгъа...
Чабышдыла джаула тутуб байларгъа.

Мен джыладым, хахайладым, къычырыб,
Бешигим да ары-бери чайкъалды.
Самыр джетди, сынджырындан ычхыныб,
Мурдарланы къабды, джыртды, талады.

Бешигимден чыгъыб кетдим, кюрешиб,
Джерден алдым суратчыгъын атамы.
Хоншу-тийре айырдыла, терк джетиб,
Немчаланы къолларындан анамы.

Элия тоб ургъан кибиб тауланы,
Къымылдалла не эсе да, титиреб.
Басхан кибиб къара тубан хауаны,
Джашнагъанча тѣп-тѣгерек, кюкюреб.

Мен, сангырау болгъан кибиб, эшитмей
джукъ,
Джилтин кѣрюб башладыла кѣзлерим.
Къалтырадым, болгъан кибиб бек сууукъ,
Чыгъалмайын, бууулдула сѣзлерим.

Тоя билмей, джутландыла мурдарла,
Сабийлени ашсыз къоюб, азыкъсыз.
Этген элле элчилерими ала
Джарлы, джазыкъ, кѣб юйлени насыбсыз.

Тоноу этиб, малларын кесиб, ашаб,
Кёб халеклик салгъан элле элиме.
Тургъан элле аджал себе беш айны –
Кёб кыйынлыкъ берген элле джериме.

Тыйгъыч этген болса элде алагъа,
Бир окъ эди ол джигитни багъасы.
Къагъа элле, чыгъарыб кенг талагъа,
Эте элле танымазча анасы.

Тарс деб эки жарыла джюреклери,
Джашай элле элчиле толуб дертден.
Алгъан элле маллары бла мюлклерин –
Бурулгъанед ашхамгъа жарыкъ эртден.

Джашауубуз кыйын эди, джаханим,
Душманланы теблениб тюблеринде.
Халкъым сакълайды барын да эсинде –
Къонакъ эдиле элчиле юйлеринде.

Аурукъсунуб джатаем мен бешикде,
Тама эди тохтаусуз исси терим.
Бир тауушла келедиле эшикден,
Азатланыб къалгъанча туугъан джерим.

Къымылдадым, бешигимден силкидим,
Мен къобаргъа этдим сора дыгалас.
Туралмадым чыртда ёрге тирилиб,
Къара башлыкъ къысхан эди тау Кавказ.

Эшигибиз тюз кенгине ачылыб,
Юйге кириб келдиле талай адам.

Кёк чууакъча, къара тубан чачылыб,
Атымы айтыб кычырды мени анам,

Кёзлерими ачыб, джити къарадым.
Огъурлу къарт, Адей, бизни хоншубуз,
Эркелетди, башымы да сылады,
Кюн тийгенча, джарыкъ джанды отубуз.

Юшюб баргъан джюрегиме мени ол
Джангы джылыу, джангы къарыу да берди,
Джаягъымы сылагъанча ата къол...
Сейирдиле адетлеринг, Теберди.

Къарт таулуну къолларыны джылыуун
Мен джашайма унутмайын ёмюрю.
Ол бергенди меннге кюнню къарыуун –
Къыздырады алтын отну кёмюрю.

* * *

Бушуу хапар джайылгъан эди элге,
Мени анам джумушуна чыкъгъанлай.
Теблегенд, деб, балангы мурдар джерге –
Джетген эди анам юйге чабханлай.

Къобхан эди Теберди суу, къаралыб,
Дыгъар-дугъур этиб ташла, къаяла.
Сарнай эди джел ёзенде, таралыб,
Джылай элле бешикледе балала.

Тау башындан къараед джашил нарат,
Чайкъалаед, ары-бери бюгюле.

Мурдарлагъа халкъ бере эди налат,
Тау сыртлада джылай эдиле гюлле.

Эсимдеди, анам джангур тюбюнде
Джылай-джылай джетгени, онгсуз болуб.
Баласы ёлгенди — деб эшитгенинде,
Эки кёзю кетмез бушудан толуб.

Ол, эшикден юй ичине киргенлей,
Этген эди ачы таууш, кычырыкъ,
Аууб тургъан бешигими кёргенлей:
«Не болгъанды?!» — деб, къатыма
«джыгъылды».

«Ёлме, балам, — деди, — джаным,
сабыр бол,
Бу дуняда тохта, келгинчи атанг.
Сени соруб къагъыт джазад хаман ол.
Ачыуунгу кёрмесин сени ананг.

Мурдарла да кереклерин табарла,
Тюзлюк кюню джерни юсюн джарытыр.
Тутмакъла да бугъоуларын атарла,
Бизни аскер ётгюр кючюн танытыр.

Мен къаргъайма аналаны атындан:
Мурдарлагъа келгеед деб къара кюн.
Тюб болсунла, чыкъмай тауну тарындан,
Бери келген хар бир джаныуар тюрсюн.

Таула, суула къайтарыб къатладыла
Анам айтхан къаргъышланы сёзлерин.
Булутла да кёкледе къаргъадыла,
Чегетлери, ханслары ёзенлени.

Мен атамы сакълаем тансыкъ болуб,
Узакъладан, уруш баргъан тюзледен.
Джаугъа къайнаб, джюрек да дертден толуб,
Дженгил къутулмадыкъ къайгъы кюнледен.

Сора эдим мен кюн сайын анамдан:
«Атам къачан келликди юйюбюзге?»
Чыдаялмай, тансыкъ болуб атама,
Ашыгъаем къууанчлы кюнюбюзге.

«Сауду атанг, балам, кёб турмай келир,
Биз кёрлюкбюз керти уллу хорламны.
Аллах тюзге тюзлюгюн, сёзсюз, берир,
Мамыр джашау кючлерикди аламны.

Силкин, джашым, сен тирилик тур ёрге,
Биз кёрлюкбюз, Аллах айтса, атангы.
Хорлам насыб берликди бютеу джерге,
Кёрмесинле атанг, ананг хатангы».

* * *

Урушланы отлары кюкюреген
Тауларымы тёпшесинде, тарында
Кёзюмделле ауушлагъа ёрлеген
Аскерчиле къыш къыямат боранда.

Партизанла, уста болуб джолланы,
Бере элле тахса аскерчилеге.
Уруш, кючлеб ёзенлени, кьолланы.
Чыкьгъан эди кьушла учхан джерлеге.

Атылаед кёкден, таудан, кьаядан,
Къара тютюн басхан эди тауланы.
Отла чыгъыб, дорбунладан, кьаладан,
Къыра элле шындык-шындык джауланы.

Къар теренед, кюрт келеед юзюлюб,
Ол чалаед аллына тубегенни.
Чучхур суула саркъа элле, сюзюлюб,
Джууа элле ёзенледе ёлгенни.

«Эдельвейсни», махталгъан аскерлерин,
Быргъай элле мийикледен джарлагъа.
Сакълагъанла туугъан, суйген джерлерин,
Басдырмайын аякъларын къарлагъа.

Алай бла душманланы Кавказдан
Совет аскер, къаушатыб кьууду кенгнге.
Джарыкъ кюн да тийди бизни арбазгъа,
Таурух кибик, кёрюнеед джер меннге!

Тау да, тюз да чайкъала эди, джашнаб,
Толгъан эди насыбдан шам Теберди.
Уча элле Доммай башладан башлаб,
Ётгюр кьушла Минги Тауума дери.

Джулдузланы, айны, кюнню тубюнде,
Джаннган отха болгъан кибик шагъатла.

Азатлыкъны тауларыны юсюнде,
Джашил къанат кере элле наратла.

Адамланы кёзлеринде къууанчны
Кёре эдим, уллу эди бютюн ол.
Тутхан кибик мен джазгъы къарылгъачны,
Кёрюнеед тау ёзенде джашил джол.

Ма ол джол бла Хорлам келгенед бизге,
Чууакъ кёкде байракълары чайкъала.
Мамыр къанат кергенед элибизге,
Хорлам джырны джырлай элле шоркъала.

* * *

Биз, юч джашчыкъ, юч мынчакъча, тизилиб,
Бара эдик, чабыб, орамны ёрге,
«Ура!» — деген не болгъанын тюз билиб,
Къычыраек, чыгъаед таууш кёкге.

Къууанчыбыз толуюд ичибизде,
Къанатланыб, биз, учунуб, къычырыб,
Чыбыкъ атла тохтамай тюбюбюзде,
Бара эдик тар орамчыкъны джырыб.

Къарай эди мийикден ёхтем Кавказ,
Тауушланы къаяла къайтарыша.
Къагъылгъанча чууакъ кёкде дауурбаз,
Кёрюнеед дуняя меннге тамаша.

Ачылгъанед таулада ол кюн кенгнге,
Тебердиде хар терезе, хар эшик.
Чомарт къучакъ кере эди кюн меннге,
Къууанаед ол да, бизге эришиб.

Тау тарлада шоркъулдаб, гюрюлдешиб,
Саркъа эди Теберди суу энишге.
Джырлай элле толкъунлары бирлешиб,
Ашыкъгъанча кёк тенгизде кенгешге.

Кёк да, джер да къууана элле чексиз,
Азатлыкъны сезе элле агъач, таш.
Къууанаед Сандже анам да кемсиз,
Тепсей элле къууанч тойда къарт эм джаш.

Бара эди заман алгъа атланыб,
Джашай эдик, муратларыбызгъа джете.
Сабийле да ишлей элле, къанатланыб,
Уллулагъа болуша, джумуш эте.

Къылыкъ этмей, эртде огъуна эс кириб,
Сабийликни кетген кирик чагъындан,
Азатлыкъны къууанчына бёлениб,
Чыгъалмайын насыбны къучагъындан...

Джырлай элле булбулла төгерекде,
Татлы элле аланы тауушлары.
Джашнай элле чегетле төгерекде,
Азатланыб таулары ауушлары.

Сабийлеге акъсакъал бере ауаз,
Айтхан эди юретиб кёб акъыл сёз:

«Азатланды душманладан тау Кавказ,
Къууанады, керпеслениб, джюрек, кёз.

Къадалыгъыз энди билим алыргъа
Аумай къалгъан къазауатда бешиги.
Насыб келди эркинликде джашаргъа —
Ачылгъанды школланы эшиги.

Мен да бардым, бек джугланыб, ашыгъыб,
Билим алыр мурат бла школгъа.
Къарай элле нёгерлерим, сукъланыб.
«Элиблени» алгъаным сайын къолгъа.

Учундуруб, чакъыра элле дерсле.
Анам меннге къууана эди бютюн.
Иги окъуб ала эдим мен «бешле»,
Алай эте ёте эди хар бир кюн.

Мен школдан келе эдим ашыгъыш.
Чыган къатын тыйгъан эди джолуму,
Ол этгенед меннге кёб сейир алгъыш:
«Алтын бала, узат бери къолунгу,

Гырджын берсенг, джазыуунгу айтайым...
Джашауунгда не боллугъун билиб къой.
Огъай десенг, айтмагъанлай къайтайым —
Меннге берлик къабынынгдан кесинг той».

Хурджунумдан арт къабынымы алыб.
Берген эдим мен ол чыган къатыннга.
«Атанг сауду, — деген эди, таш салыб,
Ол бек тансыкъ болуб турады санга»

Мен кьууаныб джетген эдим, дыбыртлаб,
Сюйюмчюлюк айтыргъа юйюбюзге.
Анамы джетиб, къаты кьучакълаб,
Ашыкъдым айтыргъа тийребизге...

Андан бери ненча джыл озуб кетди,
Джокъду саны, не санауу аланы.
Уруш оту атамы тас этди,
Андан бери батханд кюню анамы.

Эсимдеди, анам хариб, урунуб,
Джашай эди табмай солуу кече, кюн.
Къыйынлыкъдан кьутулалмай, унугъуб.
Джашлай алгъан эди къарт тюрсюн.

Ол заманны, тыбырны, юйюбюзню
Унутмайын турады мени эсим.
Унутмайма сабийлик кюнюбюзню,
Барына да шагъат боллукъма кесим.

Отну кёмюб кьояек сернек кьытдан,
Танг алада чыгъара эдик кюлден.
Отджагъабыз тола эди кьызыудан,
Толгъан кирик тау тала кьызыл гюлден.

Анам бизни кьысаед этегине,
Сакълай эди джаланнгачлыкъдан, ачдан.
Кьыса эди кьойнуна, джюрегине,
Джылыу бере джазгъа деричин къачдан.

Бир-бирлерин сую элле адамла,
Болушлукъ да этиб, керек болгъанлай.

Джашай элле, ишлей эдиле ала,
Бир-бирлерин сёз айтмайын ангылай.

Бирикдириб кьойгъан эди кьыйынлыкъ,
Таулуланы саулай болгъан кючлерин.
Сабийлеге кьайгъыраед джюзджыллыкъ,
Тюшюреед эсине джаш кюнлерин.

Почтальон кьыз бизге ючгюл кьагъытчыкъ
Келтирген кюн кетмей эсимде турад...
Джазылыбед ачы хапар бек ачыкъ...
Джыйылгъанед юйюбюзге джамагъат.

Сарнай эди анам, таула зынгырдай.
Толгъан эди кьычырыкъдан кенг арбаз.
Тура эдим мен да сынгсый, ынгырдай.
Къара башлыкъ кьысхан эди тау Кавказ.

Бушуу хапар, юйден юйге джайылыб,
Тюшген кибик, нарат чегетге ёртен.
Теберди суу джыламукъ бла кьайылыб,
Саркъа эди, ышармайын тау ёзен.

Келе элле аллай бушуу кьагъытла
Къазауатдан хоншулагъа, тийреге.
Къара кийиб, джашы, кьызы, кьарты да,
Джюреклерин бёлеб мыдах кюулеге.

Чыган кьатын тюше эди эсеме...
Нек айтмады, ачы болса да, тюзюн?
Сагъышладан кьайталмайын кесиме,
Джарсый эдим, алдагъанды деб, бютюн.

Нек айтмады къайдагъысын атамы,
Келликди деб ачы хапары кенгден?
Не сынарын киши джерде анамы?
Нек джашырды бу затланы ол менден?

Нек айтмады халкъны кѣчюрюллюгюн?
Кѣб турмайын чачыллыгъын элибиз?
Туугъан джерге таралгъанлай ёллюгюн
Кѣб таулуну, сау къаллыгъын джартыбыз?

Нек айтмады къум тюзледе къаллыгъын
Къарт атамы, къысталыб таудан кенгнге?
Халкъ ёлгенин джаназысыз къоярын
Нек айтмадың, чыган къатын, сен меннге?

Джер юсюнде болмагъанча буйрукъ бериб,
Мурдар киши джаханимге иерин?
Атасына таралгъанлай баласы,
Джан берлигин, туугъан джерин кюсерин?

Нек джашырдың, чыган къатын, сен менден?
Бу соруудан къутулалмай, джылланы
Ашырама, джууаб алалмай сенден,
Аны ючюн джаза мыдах джырланы...

Къаялагъа, шындыклагъа да урду
Джазыууну толкъунлары халкъымы.
Гюнахсызлай кѣб терслениб да турду,
Энди табдым мен сыйымы, хакъымы.

Кѣб затланы сакълайды мени эсим,
Бир затны да унутмазгъады кѣлюм.

Унутмайыкъ Къарачайны хар несин,
Халкъ джашасын, сакълайыкъ аны төрюн.

Бири къалмад мурдарладан, джауладан —
Шукур эте, алама къолгъа къалам.
Къыбылада ёхтем Кавказ — Минги Таудан
Джибереме къазах халкъына салам!

Сыйын мийик кёребиз биз туздамны,
Къарнашлыкъны уллуду, терен дамы.
Къазах къатын эгечиди анамы,
Къыргъыз киши къарнашыды атамы.

Биз турсакъ да ауузунда бычакъны,
Къралыбыз харам этиб, бырнаклаб,
Къазах халкъы кере эди къучакъны,
Тырмашаек биз джашаргъа, тырнакълаб.

Игиликге эте эдик ашхылыкъ,
Адамлыкъны тас этмейин шартларын.
Бюгелмеди бизни тутмакъ, артыкълыкъ,
Бек сюебиз Азияны халкъларын...

Хар миллет да — кенг дунияны юсюнде
Бир-бирине эгеч-къарнаш, тенг-джууукъ.
Шохлукъ джулдуз тюшюмде эм тюнюмде
Джаныб турад, мен — хар халкъыгъа да туудукъ.

Мурдарлыкъны шоркъалары таркъайыб,
Артыкълыкъны кюню чыкъмаздан батсын.
Азатлыкъны тенгизлери чайкъалыб,
Тюзлюк кюню джерни юсюн джарытсын.

Тюзлюгюнгю джолу келгенди алыб,
Таулу халкъым, сени киши джерледен.
Орналгъанса, къалала кирик, юйле салыб,
Толтургъанса ёзенлени элледен.

Шам Теберди алгъанды шахар тюрсюн,
Алгъындан да тамашача тауларым
Кёрюнелле, джарыкъ тийиб алтын кюн.
Къууанч джырла джырлайдыла сууларым.

Джазыууму толкъунлары кёб тюрлю.
Алмашдырыб келедиле кече, кюн.
Танг атханды, шаркъ сейир, чомарт, нюрлю.
Алгъышлайма тюзлюкню уллу кючюн.

О Къарачай, джашна, хурметлиди
джеринг.
Аман кёз энди сеннге къарамасын.
Аллах сени къыйынлыкъдан сакъласын,
Миллетине хар уланынг джарасын.

Джазыуу джолу мени къайры элтсе да,
Джашауума джарыкъ бериб тураса.
Къор болайым, ёхтем халкъым, сеннге! —
Хар къарачайлыгъа ата-бабаса...

*Теберди – Сарыагъач,
1983 джыл.*

Элия

Поэма

1

СЫНАУ

Хоншу-тийре адамла
Сабийлери бла бирге,
Мугур болгъан анала,
Джерге мыдах къарагъан
Кюн, кетмейди эсимден,
Турады кёз аллымда.
Унутулмай джашайды
Уллу бушуу халкъымда.
Тама элле тёнгерев,
Кёл бола, джыламукъла.
Кетмегиз деб, бек тилей,
Къарай эдиле таула.
Къара къанатлы бушуу
Айлана башыбызда,
Болуб къалды эл къуу-шуу,
От джокъ тыбырыбызда.
Сакъаллары къалтырай,
Сюеле элле къартла,
Къара кийиб Къарачай,
Итле улуй, кишней атла.
Танг болгъан кибик, ашхам
Келе эди къаралыб.

Эсин ташлаб хар ана,
Джылай эди таралыб.
Этилиб эшиклери,
Малла ёкюре баулада...
Болмайын терсликлери,
Джашаб тургъан таулада
Миллетлени кёчюрюб,
Къоратдыла узакъгъа.
Азатлыкъны ёлтюрюб,
Джыйдыла тар тузакъгъа.
Джерибизге зарланыб,
Кёчюрдюле зулмучула.
Ётюрюкге ийнаныб,
Ийдиле джюк вагонла...
Мал ташыгъан гёнлеге
Ушай эдиле ала.
Кюн тиймей ёзенлеге
Тураед, талалагъа.
Узун эди темир джол —
Кёрюнмеед кыйыры.
Кыйынлыкъгъа шагъат ол, —
Баргъанек юч ыйыкъны.
Ким кёргенд биз кёргенни:
Джетдирмей элле къолгъа,
Быргъай элле ёлгенни
Вагондан темир джолгъа...
Кавказда Къарачайны
Джыйгъан элле тюблерин,
Ёлген тауукъну, къазны
Джыртхан кибик тюклерин.

Гюнахсызлай, тюшюрюб
Тебледиле сыйларын.
Къыш боранда юшютюб
Халкъымы балаларын...
Бара элле солдатла,
Хар вагонда ючеулен.
Къоркъмай элле Аллахдан,
Бизбиз, деб, дуня төре.
Аналары атылыб
Темир джолну джанына,
Балалары таралыб,
Джиберилмей къатына,
Бара эдиле кетиб —
Белгисизед джоллары.
Къычырыкъ-хахай эте,
Байланнганча къоллары.
Тюзлюк кюню аджашыб,
Тунчугъаед тубанда
Бара элле таулула,
Чыгъалмайын, вагонда.
Къыйынлыкъны чархлары
Бурула элле къаты,
Кавказымы халкълары
Къысталыб узакъ джары:
Къарачай, чечен, малкъар,
Ингуш, хоншубуз къалмукъ.
Дуня болуб къара, тар,
Ётер джоллары уа — джар...
Къаргъай элле анала
Мурдарланы джыйынын,

Ашадыла деб ала
Халкъыбызны къыйынын,
Сыйырдыла деб ала
Азатлыкъны кюнлерин,
Бушуугъа, тарбуууннга
Тыйдыла адамларын...
Гюнахсызлай сынадыкъ
Къара кюнле, кечеле.
Киши джерде кѳб къырылдыкъ.
Зорлукъгъа къайда ёлче?
Зарауатлыкъда ёлген
Сабийлени къобарсакъ,
Ол джыллада тѳгюлген
Джыламукъну джыялсакъ,
Болур эди тюрсюз кѳл,
Бир тузлу тенгиз.
Миллетибиз а юйреб,
Боллукъ эди минг джюз.
Джаханимни кѳргенле
Кѳбдю арабызда —
Ёлгенле, биз сау болуб,
Джашарла эсибизде.

2

ДЖАРАЛА

Сабийчикле, уллула,
Болуб къалгъанча, алай
Джашай эдик, уруна,

Джаханимде биз саулай.
Бузоуу да жарлыны
Хайт деб ёгюзлюк этер,
Деб, джашната таланы,
Тёге эдик исси тер.
Азабны сынагъанны
Тынч таныйма кёргенлей.
Халкъымы кыйнагъанны
Биз кеч билдик – ёлгенлей.
Ол анда да бир ёлсун,
Дей эдиле къатынла.
Бизге сынатханын кеси чексин
Ахыратда, къабырда...
Бишмегенлей тюшдюле
Терекледен балийле.
Сууукълада юшюлле
Къарачайлы сабийле.
Этилмейин джаназы,
Зыккыллары тозураб,
Кыйынлыкъны къазаны
Кыйнай эди боркъулдаб.
Аджал джууукъ хар джаннга,
Кёрдюк кыйын заманла.
Табылмай къабыр къанга,
Сала элле саманла.
Болгъан эдик амалсыз,
Бетибиз ачдан кёбюб,
Къырылаек аджалсыз
Биз кече кюн да, ёлюб.
Сый берилмеед бизге,
«Бандит» эди атыбыз.

Джашаед эсибизде
Хар кьуру Кавказыбыз.
Кёчгюнчюлеге тынчлыкъ
Бермей эди ол заман.
Джетмеед кийим, азыкъ,
Табылмай эди хамам.
Танытаед джигер халкъ
Ким болгъанын иши бла.
Шагъат эди кеси шаркъ —
Тюйюшмеед киши бла.
Керти огъурлулукъну
Эследиле хоншула.
Терс болгъанын зорлукъну
Ангыладыла ала.
Къайда эсе да ёргеде
Этилген оноу — джалгъан,
Олтургъанла тёрледе,
Гюнах эте, къол салгъан
Къагъытла керти узакъ
Джашауну тамалындан,
Къыйын, тар эди тузакъ,
Умут джокъ къутхарыудан.
Алай болса да, ийнам
Тура эди, болмай тас,
Ишлей эди халкъ тамам,
Урулаед анга харс.
Ёсдюреек сабанла,
Чайкъала эди кюзлюк.
Чачылышыб тубанла,
Келир, дей эдик, тюзлюк.

ЫШАНЫУ

Тарай эди сибириб,
 Заманны къара джели.
 Ишлей эди биригиб,
 Халкъ, тюзетмейин белин.

Джюрек толуб джарадан,
 Тебсе да кёкюрекде,
 Умут юзмей тауладан,
 Джашаек джер этекде.

Джара уллуед, терен.
 Кёрюнмеед тамыры.
 Къап-къара эди эртден,
 Мыдах эди халкъны джыры.

Ётмек табмай къабаргъа
 Балалары анамы,
 Элте элле къабыргъа
 Джюрекледе джараны.

«Атасы халкъланы»
 Сынатаед зорлукъну,
 Къыраед джарлыланы,
 Джокъ этерге къорлукъну

Излей эди арыусуз,
 Кюрешеед кече-кюн.

Болсакъ да биз къарыусуз.
Сермешеек тюзлюк ючюн.

Джашай эдик тузакъда,
Кёгюбюз — тубан, булут,
Къарачайдан узакъда
Ёлмейин ашхы умут.
Кюсей эдик тауланы,
Туугъан джерге тансыкъдан.
Къаргъай эдик джауланы,
Ычхыналмай зорлукъдан.
Тебердини тюшюмде
Кёреем кече сайын.
Таралаем тюнюмде,
Кёрюрге излеб тауун.

Джан чыкъгъынчыгъа дери
Сейир тамаша талпыу —
Чакъырады Теберди —
Тауусулмайды ышаныу.

4

АЧЫУ

Юйде къалыр кюн чыкъмай
Не сабийге, не къартха,
Таулула къум тюзледе
Ишлей, турмайын артха,

Ишлей эдиле, джерлеб
Тракторланы, атланы,
Тылпыу табмай иссиде,
Кёчюрюлген джамагъат.

Къызыу кюн да, къанатын
Кериб исси къумлагъа,
Къарай эди огъартын
Кёкден сакъсауулагъа.

Бар эди эркинлиги
Къуру ишлерге халкъны.
Къутхарды джигерлиги,
Ишден къоркъмагъан джаны.

Алай а унутулмаз,
Кетмей турад кёзюмде
Джанымдан суйген Кавказ
Джюрегимде, эсимде.

Мен къараем узакъдан
Таулагъа кетиб эсим.
Айырылмагъанча джуртдан,
Джюрек излей хар несин.

Ишлей тургъан заманда
Гитче таулу къызчыкъ,
Джерге ауа, бир кёзюуде
Этген эди къычырыкъ:

«Къайдадыла тауларым,
Топпа-толу кийикден,
Кюмюш шоркъа сууларым,
Джырлай келген мийикден?»

Айтыр-айтмаз сёзлерин,
Аугъанед таулу къызчыкъ.
Къысылмайын кёзлери,
Къалыб эдиле ачыкъ.

Мёлекча, ариу бети,
Бурулуб шош аязгъа,
Джаны бла сабий эси
Кетгенча тау Кавказгъа.

Кёрюне эди меннге,
Нек эсе да, ма алай.
Чыгъыб къалгъанем тангнга,
Мен ол къызчыкъгъа джылай.

Сауубуз ёлгенлени
Унутдургъан оу кюнле...
Шохубуз бла джауубуз –
Чыгъанакъ бла от гюлле...

Эсимдеди, комендант
Панченко, тонгузхамхот,
Эте эди быллай ант:
«Ачарыкъма сизге от,

Керек тюлдю сизге хур,
Ичерикме адам къан.
Хар бир инсан билиб тур,
Ёлтюрлюкме, къоймай джан.

Чиритгенме, — дей эди, —
Кёблени мен Сибирде».
Кёб кере болгъан эди
Ол начас юйюбюзде.

Джаныуардан къоркъгъанча,
Къоркъаед андан анам.
Сабийле уа, кёргенлей,
Къалтырай эдик хаман.

Бригадир ат юсюнден,
Къамчиси бла керилиб,
Соруу алаед менден,
Атама-анама джетиб.

Хауун юзгеним ючюн
Чаба эди уругъа,
Салыб бютеулей кючюн,
Кюрешеед улургъа.

Юзсек балийчиклени,
Ала элле джанынгы.
Аяусуз туйюб сабийни,
Тёге элле къанынгы.

Биз кёрмеген не кьалды,
Бу дуняны юсюнде?
Кьамчиси бла кьара атлы
Кёрюнеед тюшюмде.

Ызымдан келиб турад,
Ол чагьым, бере азаб.
Адам ортагьа келдим,
Ол тукьум кьыйын джашаб...

Гюл чакьгьан джазгьы чакьда
Зорлукь, тарлыкь тёрт бюгюб,
Ёле элле анала,
Сабийле джолгьа тегюлюб...

Шекер чюгюндюр, мамукь
Ёсдюре таулу кьолла,
Исси, сууукь болса да,
Ишлей эдиле джолла.

Азияны джерлерин:
Джайлыгьын, сабан ызын,
Атыб халал терлерин
Джашлары бла кьызлары

Кьарачайны, Малкьарны,
Джигер ишлеб, джашнатыб
Кёб элени, сахарны,
Гюл бачхагьа ушатыб.

Бизни джашла — алчыла —
Махтау бла джюрюлле.
Тянь-Шань тауда малчыла
Къой сюрюуле кютдюле.

Шохлукъ къолну узатыб
Къазах, кыргыз миллетге,
Джерни гюлге ушатыб,
Сыйыныб бир иннетге,

Танытдыла джигерлик,
Айтдырдыла атларын.
Кёргюздюле тирилик,
Кёлтюрдюле халкъларын,

Адетлерине юрениб,
Халкъла бла шох джашай,
Махталыб тегерекге
Малкъар бла Къарачай,

Бютюн чомарт, огъурлу,
Бек хурметли анала,
Берекетли, сый толу,
Хар ким суйген адамла.

Урунууда сый тууду,
Джарыкъ джыр джырлай,
Таулу халкъым тезюб турду,
Бюгюлмеди Къарачай.

Джолу болса да кыйын,
Турду алгъа баргъанлай,
Тюшюрмеди ол сыйын,
Халал хакъ ашагъанлай.

Балалары, тырмашыб,
Билим таулагъа ёрлей,
Окъудула джарашыб,
Илму атланы джерлей.

Хар бир кыйын атламда
Артха турмайын, таукел,
Ачыу тюшген заманда
Къатдыргъанды халкъым бел.

Джашау – тик таугъа ёрлеу.
Кёбле ала сенден дерс,
Сатлыкъды, — деген терслеу
Танытдынг болгъанын терс.

Мени джигер миллетим,
Буюкъмагъан бюгюлюб,
Тюзлюкдю баш иннетинг,
Джашасанг да туююлюб.

Къалмадынг аякъ тюбде,
Артыкълыкъгъа бой салыб.
Ишлеенг, кечеде, кюнде
Сен, бюсюреу, сый табыб.

Ана тилни этмей тас,
Алан джырларыбызны,
Эсден кетмейин Кавказ,
Кюсей тауларыбызны,

Джазлыкъ бла кюзлюкню
Сейир джырларын джырлай,
Табарма деб тюзлюкню,
Джашай эди Къарачай.

Узакъ Кавказ таулада,
Кючлеб эллерибизни,
Къуджур, сыйсыз адамла
Чачыб эсгертмелени.

Къабырладан къоратыб,
Юй салыб сын ташладан,
Терек бачха орнатыб,
Къоркъмай уллу Аллахдан.

«Бир кюн гюрджюлю киши
Къабырланы сюргенди.
Ишин тамамлай келиб,
Ол алайда ёлгенди.

Босагъа, тыркык этиб,
Сын ташланы юслерин,
Теблегенле, иш этиб,
Къабырда ёлюклени.

Агъач юйлени кёбюн
Аяусуз чачхандыла.
Отун орнуна салыб,
Отда джандыргъандыла...»

Азиягъа Кавказдан
Бараед ачы хапар.
Джетеед къачха джаздан
Ачыуланыб эл, шахар.

Этген элле таулары
Атларын бютеу башха.
Билген эдик джаулары,
Къатылгъанлай сын ташха.

Биреую бушууунда
Табамыд биреу насыб?
Таулары къууушунда,
Къошларын тубан басыб,

Халкъ кёчюрюлген кюнде
Къалгъанла тау Кавказда
Минги Тауну тюбюнде
Эки къарнаш арбазда.

Минг джаханимни сынай,
Джашагъанла онтёрт джыл,
Къарачай таулагъа къарай,
Джырлагъанла мыдах джыр.

Халкъымы джан тамыры
Юзюлмейин джеринден,
Минги Тауну джыры
Кетмегенд джюрегимден.

Джуккаланы къарнашла,
Айтырча таурухлада,
Дорбунлада, ташлада
Джашагъанла таулада.

Ала тургъанла, болуб
Халкъны къулагъы, кёзю,
Минги Тау бла сёлеше,
Джукъланмай халкъны сёзю.

Алай бла таулу халкъым
Тюбелек джуртдан айырылгъанд.
Тюзлюк къоркъмайды джукъдан,
Андан башха джол джалгъанд.

Тохтагъанлай къазауат,
Къайтханла Кавказгъа
Бизни джашла. Зарауат
Джетгенд деб арбазгъа,

Келиб кёрселе, зорлукъ
Джаргъанды джюреклерин.
Къарачайлы халкъ къорлукъ
Тас этгенд кесеклерин.

Аскерчи джигит джашла
Къарайла къабырлагъа.
Джокъ болгъанла сын ташла,
Салыныб атлауучлагъа.

Ала джюрек ауруулу
Болмай къалай къалсынла?
Бютеу Кавказ — бушуулу,
Къайда фатар салсынла?

Ата, ана джокъ элде,
Кёрюнмейд эркиши, къатын,
Тюзлюк тас болгъан джерде
Керек болмайды алтын.

5

ИРИЯТ

Чалбаш полковник ташха
Олтурду, мыдах болуб.
Арбаз кёрюнед башха,
Кёзлери суудан толуб.

Ол джетгенди Берлиннге,
Уруш отланы джырыб,
Къайтхан эди элине,
Кёб душманланы къырыб.

Олтураед ныгъышда
Кеси джангыз аскерчи.
Эси — терен сагъышда:
Джогъед джангыз бир элчи.

Чачыу-къучууду эли,
Юйю оюлуб турад,
Джарылады джюреги —
Сын ташха хапар сорад.

Таш атлаууч орнундан
Къымылдамай тынгылайд.
Ким эсе да къолундан
Тутхан кибик, шыбырдайд.

Къобады чалбаш джигит,
Сёлеширге къарыу джокъ.
Башын энишге ийиб,
Тийген кибик душман окъ.

Ачыуу джюрегинде,
Эринлери къалтырай.
Аны кёкюрегинде
Алтын джулдуз джылтырай.

Атасыны гулоч таягъын
Табыб, кереди къучакъ.
Аны эки джаягъын
Джуууб барады бурчакъ.

Атасы бла анасы
Узакъда — къум тюзледе,
Бийчеси бла баласы
Атылыб киши юйюнде.

Джашайдыла, тансыкълыкъ
Кючлеб Кавказларына,
Тийген кибик кюн жарыкъ
Мыдах арбазларына.

Биледи джигит таулу:
Ич душманла элинде.
Алада джаулыкъ уллу,
Къоймазларын джеринде.

Хорлам бла къайтхан
Таулу джашланы ала
Башларын кесиб атхан,
Ай медет, тилсиз тала.

Сталинмед, Бериямед,
Кимед халкъны ачитхан?
Гюнахсыз таулуланы
Джуртларындан айыргъан.

Зорлукъну тамгъалары
Ёмюрге дери турлукъ.
Кетмезлик джаралары
Себгенле ёлюм урлукъ.

Таула кёб къаргъыш, ирият
Айтханла фасыкълагъа.
Закон тёзmez, шарият,
Аллах кечmez алагъа.

Озду Кавказ тауладан,
Къорады ахырзаман,
Бири къалмай джауладан
Кетди, башхады заман.

6

ЭСИМДЕДИ

Эсимдеди — «халкъла атасы»
Ёлген эди тюз мартда.
Оюлгъанча халкъны къаласы,
Мыдах элле кенг джуртда.

Элни аты Кюнтуугъан,
Анда школда окъуем.
Эл саулай джыласа да,
Мен къыйналалмаем...

Къара кийиб устазла,
Джылау аллы болдула.
Сохталарын унутуб,
«Сталин... Сталин» —
деб джыладыла.

Бир устаз келиб бизге:
«Барыгъыз юйге», — деди.
Мен «ура», — деб кычыргъанлай,
Устаз «джюгермек», — деди.

Хыны сёзлени тизиб,
Ызымдан сюрдю.
Джетелмезлигин сезиб,
Бурулуб кетди.

Ким билед, сабий джюрек
Бир зат сезген болурмед?
Таулулагъа азатлыкъ
Ол кюн келген болурмед?

Ачы эди ол хапар —
Этеед дуня бушуу.
Къара кийиб эл, сахар,
Тёгерек болуб къуу-шуу.

Джылай элле адамла,
Тыялмайын кеслерин.
Джыялмай элле ала
Не кюрешиб эслерин.

Къайдан биллик эдик биз
Нек джылагъанын халкъны.
Болгъанча бары тилсиз,
Ёлгенча джуртну джаны.

Джогъед мадар мурдарны
Сагъыныргъа ёлгенин.
Дуня кетиб баргъанча,
Ышармаед кёргенинг.

Ким билеед Къарачайны
Ол джоюб ашыргъанын?
Насыбын халкъымы
Ол сыйырыб алгъанын?

Ким билеед итлигин
Фасыкълары джашырлыгъын?
Аллах кечмей кир ишин,
Джаханимге ашырлыгъын?

Ким билеед, ол ёлюб,
Муратыбыз толлугъун?
Къазауатда атамы
Тулпар, джигит боллугъун?

Ким билеед, ол къораб,
Азатлыкъны келлигин?
Атам, тауларын кёрюб,
Ахыр джолгъа кетерин?

Билиб тургъанд къарт киши
Мурдар ёлюрден алгъа
Халкъны насыб юлюшюн
Ол джыйгъанын тутмакъгъа.

Ол төкгенди кѳум тюзге
Ётюрюк терслеу джасаб.
Ол сынатханды бизге
Унутулмазлыкѳ азаб.

7

КЪУТУЛУУ

Кѳайтмаздан кетди зулмучу,
Эркин солуду джуртум.
Тохталла зорлукѳ, хата,
Орнуна келди кѳутум.

Кѳарачайны атындан
Акѳсакѳалла джыйылыб,
Эркишиле, кѳатынла,
Бир оноугѳа сыйыныб,

Баргѳанла Москвагѳа,
Тюзлюк, азатлыкѳ излей.
Тау халкѳлагѳа, Кавказгѳа,
Эс бѳлюрюн тилей.

Эм алгѳа келечиле
Кѳызыл майданнга джетиб,
Киргенле кешенеге,
Акѳырын дууа этиб.

Джайылмагъанлай кенгнге,
Джыйырманчы джыллада
Келген кирик Лениннге
Акъ башлыкълы таулула.

Киргендиле, баш ийиб,
Андан сора Кремльге,
Себеб чыгъарын билиб,
Къарачай-Малкъар миллетге.

Къабыл этиб тилекни,
Къайтаргъанла халкъланы.
Азат кюн тау этекни,
Джарытханды таланы.

Къартла айтхан сёзледен
Бурулгъанды насыб урчукъ,
Тёгюлгенди кёзледен
Къыппа-къыппа джыламукъ.

Алай бла таулу келди
Кюсеб тургъан джерине.
Кюн тийгенин ол кёрдю
Шахарына, элине.

Отубуз джарыкъ джаныб,
Джер берекетден толду.
Джууукъ-тенг къучакълашыб,
Халкъ байрам сейир болду.

Бешик джыр эски юйде
Джырланады жангыдан.
Азиядагы кюуле
Эшитилелле узакъдан.

Азияны кьум тюзюн
Унутургъа джарамаз,
Кёбле сизге термиле ёлгенле
Минги Тау, Кавказ...

8

ТАУ ОРАЙДА

Орайда таууш келди,
Учундуруб джюрекни.
Кьобан суу эжиу этди,
Сагъайтыб тегерекни.

Кьанат бериб аламгъа,
Минги Тау ёрге туруб
Кьошулдула байрамгъа,
Таулула тепсей, харс уруб.

Башха тюрлю тийиб кюн,
Тегеед сейир джарыкъ.
Джасай джерни юсюн,
Джырлай булбул, джумарыкъ.

Ёлгенле да къабырда
Сезе болурла, сёзсюз.
От джанады тыбырда —
Болмады халкъым ёксюз.

Сау къалгъанланы сана, —
Дейди джазгъы къарылгъач.
Тылы басады ана —
Таулада уллуд къууанч.

Сейирдиле умутла...
Джюрегимде, къанымда.
Джюзелле акъ булутла
Минги Тауну башында.

Къуш учханча, атлыла,
Терк барадыла джюзюб.
Кёгетле да татлыла,
Тансыкълаб ашай, суюб.

Къонакъ кёб келсин бизге,
Ачабыз эшиклени,
Анала юйюбюзде
Тебрете бешиклени.

Орайда таууш келед,
Учундуруб, джюреклени.
Теберди, Къобан эжиу этелле,
Сагъайтыб тегерекни.

Берекетлиди Кавказ,
Отлай къарачай атла, къойла.
Къууанчдан толуб арбаз,
Чайкъалалла тау тойла...

*Алма-Ата – Шымкент – Къарачай,
1978-1987 джылла.*

Атмайын к̣ъалг̣ъан тангла...

Танг аталмай, кече болуб,
К̣ъап-к̣ъаралыб, сууук̣ъ урду.
Халк̣ъ бушуудан ёзен толуб,
Тау элибиз билмей турду.

Ючеу-ючеу аскерчиле
Киредиле хар арбазг̣ъа.
Билмейин джазык̣ъ элчиле
К̣ъан джауг̣ъанын К̣ъарачайг̣ъа.

Бузулады мамыр джук̣ъу,
Тюедиле хыны эшиклени.
Сан этмейин киши джук̣ъну,
Аскер сак̣ълайд тегерекни.

К̣ъаг̣ъыб, туююб, дюнгюрдетиб,
Кериб кенгнге эшиклени,
Уруб, чачыб, шууулдатыб,
Атадыла терезелени.

Илгенеди сабий-балык̣ъ,
Бу болурму ахырзаман?
Танг аталмайд, джок̣ъду джарык̣ъ,
Басыб турад к̣ъара тубан.

Терк тебрегиз, дейле хыны,
Юч солдат кириб келиб.
Анам баса тураед тылы,
К̣ъыйынлык̣ъны терен сезиб.

Урушдула, тегенени
Быргъадыла юй туюне.
«Дженгил уят сабийлени,
Кийим кийдир юслерине», –

Дедиле да, дауур этиб,
Джунчутдула ала бизни.
Эл къобады, барад кетиб,
Къоюб туугъан джерибизни.

Малла ёкюре, улуй итле,
Къарангыда къала-балыкъ.
Сюредиле аскерчиле
Алдырмайын кийим, азыкъ.

– Аталары къазауатда,
Нек сюресиз ёксюзлени? –
Дей эд анам дыгаласда,
Джылаб айта бу сёзлени.

Джылджарымны баргъан джылда
Ат оюн этиб фашистле,
Джюрегибизни джаргъанелле
Чакъырылмай келген итле.

Энди туугъан джуртубузда
Бу артыкълыкъ а неди!?
Кърал тамадабыз – Сталин
Бу бедишни билемиди?

Эшитмей эди аны киши,
Алмай эди чырт кьулакьгъа.
— Бурма! — делле, — кърал ишни
Таулу ана, сандыракьгъа!..

— Буйрукъ алайд, сюзер зат джокъ —
«Халкъла атасы» этгенд оноу.
Сюйсенг — ач бол, сюйсенг — токъ,
Этедиле халкъгъа тоноу.

Солдат джаш бек кьыджырайд,
Хатер этмей, кьусады ол.
Лейтенант, бизни джазыкьсыныб,
Солдатха айтды: «Сабыр бол!».

Кёзлерин джууад джыламукуь,
Тамакьда сёзю тыйылыб.
— Таулу ана, — деди, — амал джокьду,
Чыгъарыкьсыз хапчюкчюк джыйыб.

Адамлыкь кьайда да ёлмейд —
Джаш лейтенант кеси болушду.
Солдатны сатлыкь кьарамы
Кьалгъанланы джунчутду...

Эки сагъат ётюб кетед,
Танг аталмайд, кьарад тубан.
Тар ёзенде шош сарнайды
Кьайда эсе да ёхтем Кьобан.

Къалыб кетди туугъан джерде
Бешик джылыу эм ал атлам,
Къан къазауат баргъан тюзден
Къайытмады мени атам.

Батыб кетди джер юсюнден
Насыб тѣкген тау кюнюбюз.
Ёксюз болду эл ичинде
Бизни эски шош юйюбюз.

Терезеси ызыбыздан,
Адам кѣзча, къарай эди.
Айырылыб халкъыбыздан,
Минги Тау да сарнай эди.

Къансый самыр итчигибиз,
Чайнай эди сынджырын ол.
Худжу къалыб эллерибиз,
Сакълай эди белгисиз джол...

Кѣчгюнчюле джерни юсюн
Толтургъанек, джолла узун.
Джылытмаед бизни къач кюн,
Къычыраед къара къузгъун.

О, къайда къалды тюзлюк тѣре,
Нек чыкъмады аллыбызгъа?
Артха къараб ахыр кере:
«Сау къал», – дедик биз Кавказгъа.

Ол кюн тюшген джюрегиме
Терен джара кетмей турад.
Сюймеклигим миллетиме
Мени хаман алгъа тартад.

Бир кёзюуде ойланаса:
Ким къаргъады халкъымы.
Шукур Аллах, халкъ бириксе,
Къоратырбыз биз зарлыкъны.

Миллет кесин сакъламаса,
Ким болушлукъ этер анга?
Эсгер кесинги, деб тилейме,
Къор болайым, халкъым, санга.

Аналаны кёзлеринден
Къурумаед къан джыламукъ.
Кавказ кетмейин сёзлеринден,
Сынасала да къыйынлыкъ.

Джылай эдик, хахай этиб,
Тохтаусуздан кече, кюн да.
Бара эдик узакъ кетиб,
Кавказ эди тюш да, тюн да.

Сакълай элле бизни узакъ
Азияны къум тюзлери.
Ачлыкъ джылла, къара тузакъ,
Киши джуртну джер юйлери.

Сабийчикле ачдан кёбюб,
Къырылгъанча чибинчикле.
Кесим турдум аны кёрюб,
Табылмайын кебинчикле.

Атылдыла чунгурлагъа,
Тёгюлдюле кёзден джашла.
Къыйналгъандан биз алагъа,
Джарылдыла тауда ташла.

Уллу эди бушуу тогъай,
Джыладыла таула къатыш
Орус, черкес, абаза, ногъай,
Тюзлюк бла терслик тартыш.

Бушуу къазан къызыу къайнаб,
Анда бишдик онтёрт джылны.
Турдукъ джаханимни сынаб,
Джырлай кюле, мыдах джырны.

Чала эди ауруу бизни,
Ёлдюк ачдан эм сууукъдан.
Кюсей эдик джерибизни,
Тансыкъ болуб бек узакъдан.

Джол джанлада ненча сюек
Джата болур, табмай къабыр?
Ашагъандыла тюлкю, бёрю, —
Болалмайды джюрек сабыр.

Ол джылайды, кетиб барсам.
Темир джолла сала эсге.
Къум тюзледе мен къарасам,
Кёрюнеди кёб зат кёзге...

Этим-дженим джаназысыз
Джатадыла къум тюзледе.
Болама да мен амалсыз
Айланама къум тюзледе.

Кёреме мен ёлтюрюлген,
Атмай къалгъан кёк тангланы.
Джелле уруб кёлтюрюлген,
Къара, къызыл от къумланы.

Къыйын заман ёлюм себед,
Сабийлеге тохтаусуздан.
Аталары къан тегеед,
Къайытмайын къазауатдан.

Сталинград, Москва ючюн
Сермешгенди джигит атам.
Аямайын ётгюр кючюн
Джурту ючюн сермешгенд тамам.

Ётгюр къушча, ол джан бергенд,
Терк Башында, Кавказында.
Анга джылай, эртде ёлгенд
Анам хариб арбазында.

Сабийлери гюнахсызлай,
Киши джерде джылай къалдыкъ,
Узун джолгъа къарагъанлай,
Атабызны кёб сакъладыкъ.

Къазах, къыргъыз, орус, узбек
Сабийле бла биз джашадыкъ.
Орнатханлай шохлукъ терек,
Бир къабынны тенг ашадыкъ.

Ашай эдик бауурсакъла,
Иче эдик сейир къымыз.
Урунаек биз мамукъда,
Махталаед тау халкъыбыз.

Эте элле бизни бала,
Кеслерине эгеч, къарнаш.
Гюлден толуб ёзен, тала,
Болмай эди туююш, талаш.

Игиликле, ашхылыкъла!
Боллукъ туююлдю унутургъа
Сиз этгенни, къарнаш халкъла,
Шохлукъ отну сууутургъа...

Джелмаууздан къутулду кюн,
Керпесленед ёхтем Кавказ.
Азатлыкъны уллуд кючю,
Сокъчу къобуз, къакъ дауурбаз!

Къайытды халкъым Кавказгъа, —
Къаллай къууанч, къаллай насыб!
Мен киреме кенг арбазгъа,
Атамы кѳргенча, талпыб.

Тау бешигим тебретилген
Былайдады ата тыбыр.
Мени суйюб эркелетген,
Минги Тау бла къарачай джыр.

Ата къама болса да тот,
Тагъылады къабыргъада.
Юйюбюзде джанады от,
Анам джатад къабырлада.

Артыкълыкъгъа джюз минг налат!
Джелле къумну кѳлтюрдюле.
Джаралы къуш къакъмайд къанат,
Кѳб тангланы ѳлтюрдюле.

Учду, кетди дженгил заман,
Артда къалыб къара кюнле,
Къууанч джырны джырлайд Къобан,
Чагъадыла Кавказ гюлле...

Бишкек – Шымкент – Къарачай
1976 – 1987 джыллада

БАШЛАРЫ

Поэтни юсюнден сёз	5
«Бизни юйге келгенед, келин болуб...»	7

Назмула бла джырла

Тау Къарачайым!	10
Къайдан да кёрдюм джолумда сени?	12
Айлы кечеле	15
Аймёлек	17
Кёргенмисе аллай кёзле?	18
Джазгы шахарым — Теберди	19
Танг ашхы болсун, Малкъарым!	21
Келини тепсеую	22
Джюрек таралад, джюрек джылайды	24
Сюймеклик вальс	26
Алан джуртум — шам джуртум	28
Джукъу кетгенд менден керн...	31
Ой, Ханума, Ханума	32
Джашауунда кёрмегенча ариуну	33
Бир ёзенде, бир элде ёсгенек...	34
Ала кёзлерим айтырла.	35
Сюелеме сагъышлы	36
«Сау къал» — дегененг...	38
Ариуджаннга	39
Сенден ариу бармыд, Кавказым?	40
Къарасам, къарамайса.	41
Кел, атынга Айгюль атайым...	42
Элтеди бизни биягъы джолчукъ...	44
Кавказ тауланы джулдузу	45
Тау этегинде — гокка хансчыгъым	46
Хапны къызымыса...	48
Сюймекликни джолу бла...	49
Ах, алай эсе...	50
Атынгы айтыб къычырдым...	51
Тилейме сенден	52
О, сюймеклик, сюймсклик!...	53
Учуб келелле турнала...	54
Ой, джаным, балий, балий терекчик!	55
Сёлешедиле сюйгенле	56
Поэт бла сёлешуу.	58
Танышдыкъ тойда.	60

Къызыл тенгиз	62
Къалай игиди джашауну бары	63
Алай огъуна барсынла кюнле	64
Сукъланама	66
Сюеме Тебердини	68
Къарайыкъ.	69
Сен эсиме тюшесе...	70
О, къайры ашыгъасыз, тау суучукъла?	72
Кегер заман джетди...	75
Эслегенимде...	76
Доммайда сакълайма...	77
«Сюймекликни» орамы деб атайма	79
О, джашлыкъ, джарыкъ муратса.	80
Мийик джулдузну джарыгъы	82
Къара суучукъгъа айтырма...	85
Омар джырласа	86
Дуня джарыгъым — тауланы къызы...	88
Бир сейир атлай келесе...	89
Эшит, кечерме...	90
Къууанчынг болуб къалайым...	91
Былай нек таралтдынг мени?	92
Сенсиз джашау, айт, неди?	93
Элинги кёрюб.	94
Сюймеклик джокъду деселе...	95
Кёлюнге къалай джетейим?	96
Джулдузла да бирча джарытмайдыла...	97
Адам бла сюймеклик	100
Тилейме, сыйлы Аллахым	101
Наратла	104
Джарыкъ тегеме.	106
Сары чапыракъ	107
Ахыр сезюмю эшитирге сюйгенле...	109
Солусанг а, таг атады	110

Поэмала бла балладала

Къарачай десем	112
Минги Тауну юсюнден баллада	124
Къарачай атны юсюнден баллада	130
Джазыуну толкъунлары	137
Элия.	160
Атмайын къалгъан тангла...	188

Акбаев Азрет Алиевич

ЛУЧНЫЕ ЧЮЧИ

*Стихи
Песни
Поэмы
Баллады*

На карачаевском языке

Редактор *Н.А. Хубиев*
Художник *Б.И. Акбаев*
Художественный редактор *Г.М. Хомякова*
Технический редактор *О.А. Ахметова*
Корректор *Н.С. Арасулова*
Компьютерная вёрстка — *А.Я. Унежова*

Подписано в печать 23.05.08.
Формат 70x84 ¹/₃₂. Бумага офсетная.
Гарнитура «Петербург». Печать офсетная.
Усл.-печ.л. 6,8. Усл.-кр.отт. 7,1.
Уч.-изд. л. 6,3. Тираж 1000 экз.
Заказ 39

РГУ «Карачаево-Черкесское
республиканское книжное издательство».
369000, г. Черкесск, пл. Кирова, 23, Дом печати.

Отпечатано с готового оригинал-макета
в ОАО «Издательско-полиграфическая фирма
«Ставрополье». 355035, г. Ставрополь,
ул. Спартака, 8.

А 385

Акбаев А. А. Лунные ночи. РГУ «Карачаево-Черкесское республиканское книжное издательство». 2008 — 200 с.

ISBN 978 — 5 — 7289 — 0245 — 4

Известный карачаевский поэт А. Акбаев в сборнике «Лунные ночи» воспекает свой горный край, размышляет о времени, о мире, о любви.

А $\frac{4702280200-11}{9П1(03)-2007}$ 11 — 2008

84 (2 Рос-Кара)6-5